

თანამედროვე რუსეთის განვითარების თავისებურებანი

პოლიტიკური ინსტიტუციონალიზაციისა და ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ

თამარ ქიკნაძე

ქაოსი, უნესრიგობა, განუკითხაობა — ასეთ შეფასებას აძლევს ბევრი ანალიტიკოსი, პოლიტიკოსი და უბრალო მოქალაქე რუსეთში არსებულ მდგომარეობას. უპირველეს ყოვლისა, ეს დაბასიათება ეხება ხელისუფლებისა და მმართველობითი წესრიგის დამცველი ორგანოების საქმიანობას, საბიუჯეტო-ფინანსურ სფეროს.

რუსეთის სახელმწიფოს ავადმყოფობა, საშემსრულებლო მექანიზმის დისფუნქცია, სუსტი კავშირი პოლიტიკურ ინსტიტუტებსა და საზოგადოებას, ცენტრსა და რეგიონებს შორის — ეს თემა საინტერესოა. მაგრამ მიუხედავად ზემოთქმულისა, გაზვიადებული იქნებოდა, რომ ყველაფერ ამასში დავგენახა პოლიტიკური კოლაფსის სიმპტომები.

უკანასკნელი ხუთი-ექვსი წლის განმავლობაში ყალიბდება ახალი პოლიტიკური სისტემა; მიმდინარეობს (განსაკუთრებით 1993 წლის ოქტომბრის კრიზისის შემდეგ) პოლიტიკური ინსტიტუციონალიზაციის პროცესი. ამ მხრივ ყველაზე არსებითია არა რუსეთის პოლიტიკური სისტემის ფორმალურ-სამართლებრივი კონსტრუირება, მისი საკონსტიტუციო პრინციპები, რომლებიც უფრო სშირად დეკლარაციულ ხასიათს ატარებენ, არამედ რეალური არა-ფორმალური ურთიერთობების დინამიკა.

ამ ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი სისტემის აპოლოგეტები მას დემოკრატიულად აცხადებენ, მონიშნავენ — ავტორიტარულად, მაგრამ ყველაზე უფრო ობიექტური მკვლევარების აზრი იქამდე მიდის, რომ ამგვარი შეფასებები სრულად არაა დეკლარატიური.

მართლაც, რუსეთის პოლიტიკური ცხოვრებისათვის უცხოა დემოკრატიისათვის (ამ სიტყვის დღევანდელი გაგებით) დამახასიათებელი ინსტიტუციონალური ნორმები. პირველ რიგში ეს ეხება წარმომადგენლობით ორგანოებს, რომლებიც მონოდებულნი არიან გააკონტროლონ აღმასრულებელი ხელისუფლება. რუსეთში უკიდურესად მცირეა ან სრულად არ არის მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლების დამცველი ინსტიტუტები; არ არსებობს აგრეთვე რამდენადაც განვითარებული, რეალური უფლებების მქონე ადგილობრივი მმართველობის ორგანოები, თუმცა კონსტიტუციითა და მთელი რიგი კანონებით ეს გათვალისწინებულია.

ამასთან პოლიტიკური წყობისათვის, რომელიც დღეს რუსეთში ფუნქციონირებს, დამახასიათებელია სრულიად რეალური დემოკრატიული საწყისი და ტენდენციები. ეს ეხება არა მარტო "პერესტროიკის" დროიდან შექორწინილ იდეოლოგიურ და პოლიტიკურ პლურალიზმს, აზრის, სიტყვის, პრესის (თუმცა არცაუ იმეათად რეგიონალურ დონეზე ჩახშობილ) თავისუფლებას, არამედ ხელისუფლების უმაღლესი ინსტიტუტების არჩევითობას. ამასთან არჩევითობის, ან ხელისუფლების ცვალებადობის (ამომრჩეველთა მოთხოვნით) დე-

მოკრატიულმა პრინციპმა განვითარება პოვსა რუსეთის ფედერაციის აღმასრულებელი ხელისუფლების დანაშაუნიდან მათ არჩევითობაზე გადასვლაში.

აღნიშნული ფაქტი იმაზე მეტყველებს, რომ დღევანდელ ბიუროკრატიულად მართულ რუსეთშიც კი მთლიანად არ არის დამუხრუჭებული დემოკრატიზაციის პროცესი. მსგავსი ფაქტები, ისევე როგორც უკანასკნელი საპარლამენტო, საპრეზიდენტო და რეგიონალური არჩევნები, იმის მაჩვენებელია, რომ რუსეთის პოლიტიკური წყობა არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც წმინდა ავტორიტარული.

კარგად არის ცნობილი, რომ ტიპური ავტორიტარული რეჟიმისას, მათ შორის ისეთი რეჟიმებისას, რომლებიც უძველესი სახელმწიფოში ოპოზიციური პარტიების, პრესის და ა.შ. მოღვაწეობას, რეალური პოლიტიკური და იდეოლოგიური კონკურენციის სახეობად, მათი გარკვეულ წარწოებში შესაზღუდავად, მოქმედებენ მეტად სანდო და აპრობირებული მექანიზმები, რომლებიც უზრუნველყოფენ არსებული ხელისუფლების სიმყარეს.

მაგრამ რუსული "დემოკრატიზმი" არანაირად არ ელინდება ხელისუფლების ორგანოების უშუალო საქმიანობაში (მნიშვნელობა არა აქვს არჩეულ თუ დანიშნულ). მათი პრაქტიკა, მათ მიერ გადაწყვეტილებათა მიღებისა და ცხოვრებაში გაზიარების პროცედურა ავტორიტარულ ხასიათს ატარებს და სრულიად იგნორირებს მსოფლიო პოლიტიკური გამოცდილებით დამტკიცებულ აუცილებლობას უკუკავშირისა, მართლსა და მმართველს შორის.

დემოკრატიულად არჩეული და ავტორიტარულით შეცვლილი ხელისუფლება — ასეთ ფორმაში გადაიზარდა დღესდღეობით რუსეთში პოსტკომუნისტური პოლიტიკური რეჟიმის განვითარება.

რალაც პერიოდში შეიძლება მოგვჩვენებოდა, რომ ეს ფორმა წმინდა გარდამავალ ხასიათს ატარებდა, რომ მისი "პიბრიდული" ავტორიტარულ-დემოკრატიული სახე თანამედროვე პოსტკომუნისტური საზოგადოების სოციალისტური ტოტალიტარიზმიდან გამოსვლის "გარდამავალი" ხასის ერთ-ერთ ადრეულ ეტაპს წარმოადგენდა. თვით რუსი პოლიტოლოგები, რომლებიც, ჩვენი აზრით, არ შეიძლება მიუკერძოებელნი არ იყვნენ, რამეთუ ასე თუ ისე დაკავშირებულნი არიან რუსეთის პოლიტიკური სექტორის ამა თუ იმ ფლანგთან, დღესაც ამ აზრს იზიარებენ. მათ ისევე, როგორც ჩვეულებრივ მოქალაქეებს, ანუხებთ არსებული მდგომარეობა და მას კრიოსულად მიიჩნევენ. ამასთან ისინი თავიანთ იდეოლოგიურ არჩევანს სამეცნიერო ანალიზისაგან ვერ ასხვავებენ, მაგრამ ფაქტობრივად ყველანი ერთსულოვანნი არიან იმის აღიარებაში, რომ აუცილებელია ამ "პიბრიდულობის" გადალახვა და სხვადასხვა სცენა-

თანამედროვე რუსეთის განვითარების თავისებურებანი

პოლიტიკური ინსტიტუციონალიზაციისა და ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ

თამარ ქიკნაძე

ქაოსი, უნესრიგობა, განუკითხაობა — ასეთ შეფასებას აძლევს ბევრი ანალიტიკოსი, პოლიტიკოსი და უბრალო მოქალაქე რუსეთში არსებულ მდგომარეობას. უპირველეს ყოვლისა, ეს დაბასიათება ეხება ხელისუფლებისა და მმართველობითი წესრიგის დამცველი ორგანოების საქმიანობას, საბიუჯეტო-ფინანსურ სფეროს.

რუსეთის სახელმწიფოს ავადმყოფობა, საშემსრულებლო მექანიზმის დისფუნქცია, სუსტი კავშირი პოლიტიკურ ინსტიტუტებსა და საზოგადოებას, ცენტრსა და რეგიონებს შორის — ეს თემა საინტერესოა. მაგრამ მიუხედავად ზემოთქმულისა, გაზვიადებული იქნებოდა, რომ ყველაფერ ამასში დავგენაბა პოლიტიკური კოლაფსის სიმპტომები.

უკანასკნელი ხუთი-ექვსი წლის განმავლობაში ყალიბდება ახალი პოლიტიკური სისტემა; მიმდინარეობს (განსაკუთრებით 1993 წლის ოქტომბრის კრიზისის შემდეგ) პოლიტიკური ინსტიტუციონალიზაციის პროცესი. ამ მხრივ ყველაზე არსებითია არა რუსეთის პოლიტიკური სისტემის ფორმალურ-სამართლებრივი კონსტრუირება, მისი საკონსტიტუციო პრინციპები, რომლებიც უფრო სწორად დეკლარაციულ ხასიათს ატარებენ, არამედ რეალური არა-ფორმალური ურთიერთობების დინამიკა.

ამ ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი სისტემის აპოლოგეტები მას დემოკრატიულად აცხადებენ, მოწინააღმდეგენი — ავტორიტარულად, მაგრამ ყველაზე უფრო ობიექტური მკვლევარების აზრი იქამდე მიდის, რომ ამგვარი შეფასებები სრულად არაა დეკლარატიური.

მართლაც, რუსეთის პოლიტიკური ცხოვრებისათვის უცხოა დემოკრატიისათვის (ამ სიტყვის დღევანდელი გაგებით) დამახასიათებელი ინსტიტუციონალური ნორმები. პირველ რიგში ეს ეხება წარმომადგენლობით ორგანოებს, რომლებიც მონოდებულნი არიან გააკონტროლონ აღმასრულებელი ხელისუფლება. რუსეთში უკიდურესად მცირეა ან სრულად არ არის მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლების დამცველი ინსტიტუტები; არ არსებობს აგრეთვე რამდენადაც განვითარებული, რეალური უფლებების მქონე ადგილობრივი მმართველობის ორგანოები, თუმცა კონსტიტუციითა და მთელი რიგი კანონებით ეს გათვალისწინებულია.

ამასთან პოლიტიკური წყობისათვის, რომელიც დღეს რუსეთში ფუნქციონირებს, დამახასიათებელია სრულიად რეალური დემოკრატიული საწყისი და ტენდენციები. ეს ეხება არა მარტო "პერესტროიკის" დროიდან შექორწინილ იდეოლოგიურ და პოლიტიკურ პლურალიზმს, აზრის, სიტყვის, პრესის (თუმცა არცთუ იმეათად რეგიონალურ დონეზე ჩახშობილ) თავისუფლებას, არამედ ხელისუფლების უმაღლესი ინსტიტუტების არჩევითობას. ამასთან არჩევითობის, ან ხელისუფლების ცვალებადობის (ამომრჩეველთა მოთხოვნით) დე-

მოკრატიულმა პრინციპმა განვითარება პოვსა რუსეთის ფედერაციის აღმასრულებელი ხელისუფლების დანაშინიდან მათ არჩევითობაზე გადასვლაში.

აღნიშნული ფაქტი იმაზე მეტყველებს, რომ დღევანდელ ბიუროკრატიულად მართულ რუსეთშიც კი მთლიანად არ არის დამუხრუჭებული დემოკრატიზაციის პროცესი. მსგავსი ფაქტები, ისევე როგორც უკანასკნელი საპარლამენტო, საპრეზიდენტო და რეგიონალური არჩევნები, იმის მაჩვენებელია, რომ რუსეთის პოლიტიკური წყობა არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც წმინდა ავტორიტარული.

კარგად არის ცნობილი, რომ ტიპური ავტორიტარული რეჟიმისას, მათ შორის ისეთი რეჟიმებისას, რომლებიც უძველესი სახელმწიფოში ოპოზიციური პარტიების, პრესის და ა.შ. მოღვაწეობას, რეალური პოლიტიკური და იდეოლოგიური კონკურენციის სახეობად, მათი გარკვეულ წარწოებში შესაზღუდავად, მოქმედებენ მეტად სანდო და აპრობირებული მექანიზმები, რომლებიც უზრუნველყოფენ არსებული ხელისუფლების სიმყარეს.

მაგრამ რუსული "დემოკრატიზმი" არანაირად არ ელინდება ხელისუფლების ორგანოების უშუალო საქმიანობაში (მნიშვნელობა არა აქვს არჩეულ თუ დანიშნულ). მათი პრაქტიკა, მათ მიერ გადაწყვეტილებათა მიღებისა და ცხოვრებაში გაზიარების პროცედურა ავტორიტარულ ხასიათს ატარებს და სრულიად იგნორირებს მსოფლიო პოლიტიკური გამოცდილებით დამტკიცებულ აუცილებლობას უკუკავშირისა, მართლსა და მმართველს შორის.

დემოკრატიულად არჩეული და ავტორიტარულით შეცვლილი ხელისუფლება — ასეთ ფორმაში გადაიზარდა დღესდღეობით რუსეთში პოსტკომუნისტური პოლიტიკური რეჟიმის განვითარება.

რალაც პერიოდში შეიძლება მოგვჩვენებოდა, რომ ეს ფორმა წმინდა გარდამავალ ხასიათს ატარებდა, რომ მისი "პიბრიდული" ავტორიტარულ-დემოკრატიული სახე თანამედროვე პოსტკომუნისტური საზოგადოების სოციალისტური ტოტალიტარიზმიდან გამოსვლის "გარდამავალი" ხასის ერთ-ერთ ადრეულ ეტაპს წარმოადგენდა. თვით რუსი პოლიტოლოგები, რომლებიც, ჩვენი აზრით, არ შეიძლება მიუკერძოებელნი არ იყვნენ, რამეთუ ასე თუ ისე დაკავშირებულნი არიან რუსეთის პოლიტიკური სექტორის ამა თუ იმ ფლანგთან, დღესაც ამ აზრს იზიარებენ. მათ ისევე, როგორც ჩვეულებრივ მოქალაქეებს, ანუხებთ არსებული მდგომარეობა და მას კრიოსულად მიიჩნევენ. ამასთან ისინი თავიანთ იდეოლოგიურ არჩევანს სამეცნიერო ანალიზისაგან ვერ ასხვავებენ, მაგრამ ფაქტობრივად ყველანი ერთსულოვანნი არიან იმის აღიარებაში, რომ აუცილებელია ამ "პიბრიდულობის" გადალახვა და სხვადასხვა სცენა-

რებს ადგენენ "კარგი" და "ცუდი" ავტორიტარული თუ დემოკრატიული მოძალების შესახებ, იმის მიხედვით, თუ ვინ რომელს ირჩევს.

რაც შეეხება დასავლეთის პოლიტოლოგებს, რომლებიც რუსეთის პოლიტიკური ვნებებისაგან უფრო შორს დგანან და უფრო ცივი გონებით და "ობიექტურად" მსჯელობენ, ისინი ეჭვქვეშ აყენებენ რიგი პოსტკომუნისტური საზოგადოების პოლიტიკური რეჟიმების "გარდამავლობის" ვერსიას და ამ რეჟიმებში გარკვეული მდგრადობისა და სტაბილურობის ელემენტებს ხედავენ. რუსეთთან მიმართებაში ჩატარებული დაკვირვებების შედეგად აღმოჩნდა, რომ რამდენიმე წლის მანძილზე არ იგრძნობა არც მტკიცე უარყოფა უკვე დამკვიდრებული დემოკრატიული სორმებისა და პროცესებისა და არც დემოკრატიის გაღრმავების ცდა. ეს იძლევა საფუძველს ვიფიქროთ, რომ უახლოეს ისტორიულ პერიოდში არავითარ "გადასვლას" შეიძლება ადგილი არ ჰქონდეს. ასე წარმოიშვა გაგება "დელეგატიური" (ანუ ოლიგარქიური ელიტისათვის დელეგირებული ძალაუფლების) "დაუმთავრებელი" ანუ ასე თუ ისე განუვითარებელი, მავნე დემოკრატიისა და "დემოკრატიურისმაგვარი" ნეოლოგიზმის შესახებ.

სპეციალისტები, რომლებიც "განვითარებად ქვეყნებში" მიმდინარე პროცესებზე მუშაობენ, დიდი ხანია მიეიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ კრიზისი — ეკონომიკური, პოლიტიკური, სოციალური — გარკვეულ პირობებში შეიძლება საკმაოდ ხანგრძლივი არსებობისა იყოს. ასეთი სახის პერმანენტულ კრიზისს თან ახლავს მძაფრი პოლიტიკური ბრძოლა, მმართველი დაჯგუფებებისა და რეჟიმების ხშირი ცვლებადობა, მაგრამ მას არ მოყვება ინსტიტუტების რაიმე ხანგრძლივ მიზანმიმართულ ევოლუციამდე. მათი არამდგრადობა არ მცირდება რაღაც "პერმანენტული მდგრადი" ხასიათის მიღებისას.

მსჯელობა იმის შესახებ, თუ რუსეთს სწორედ ასეთი ან რაიმე ალტერნატიული სცენარი ელოდება, შესაძლებელია მხოლოდ იმ ფაქტორთა "ძალის" ანალიზის საფუძველზე გავაკეთოთ, რომელთაც შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ პოლიტიკური ინსტიტუციონალიზაციის პროცესების განვითარებასა და მიმართულებებზე.

როგორ მდგომარეობაშია რუსეთის ეკონომიკა ზემოაღნიშნულ პოლიტიკურ ფონზე?

უკანასკნელი ორი წლის განმავლობაში მიღწეულია გარკვეული წარმატებები. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ბოლოსდაბოლოს შესაძლებელი გახდა წარმოების დაცემის შენელება, ინფლაციის ინდექსი დაყვანილია დაახლოებით ოვეში ერთ პროცენტამდე, მნიშვნელოვანი მაკროეკონომიკური წარმატებით აღინიშნა საავალუტო კურსის სტაბილურობისაკენ მიმართული ღონისძიებანი. საერთოდ შეიძლება ვთქვათ, რომ მაკროეკონომიკური სტაბილურობისაკენ მიმართული ღონისძიებები. სწრაფად ვითარდება კომერციული ბანკებისა და საფინანსო ბაზრის სისტემა, რაც შესაძლებელი გახდა ისეთი ახალი კანონების მიღებით, რომლებიც უფრო მეტად პასუხობენ საერთაშორისო პრაქტიკას, ხოლო გაკოტრების შემთხვევაში სამრეწველო ორგანიზაციებისა და საფინანსო ინსტიტუტების მიმართ რეალიზებული ზომებმა მაკროეკონომიკურ დონეზე სიტუაციის გაჯანსაღებას მძლავრი ბიძგი მისცა.

მიუხედავად ამისა,

რუსეთში დღეს უამრავი პრობლემაა და ძირითადი საპირობაა საგადასახადო სისტემიდან არის მოსალოდნელი.

შემოსავლების შემცირება იწვევს გასავლის სექტორს და შიდასახელმწიფოებრივი ვალის ზრდას თავის მხრივ საგადასახადო პრობლემა დაკავშირებულია ეკონომიკის მართვის სფეროში არსებულ პრობლემებთან. ანალიტიკოსები ლაპარაკობენ რესტრუქტურისაციისა და კაპიტალდაბანდების სფეროში არსებულ ნაკლოვანებებზე, ხოლო სამრეწველო სანარმოების, ფინანსური ინსტიტუტებისა და სახელმწიფო ორგანოების ერთიან საფინანსო-სანარმოო ჯგუფის ფარგლებში შერწყმის ტენდენცია კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს კეთილსინდისიერი კონკურენციის და ეკონომიკური პოლიტიკის გამჭვირვალეობის "სულს". ამ პირობებში მეტად პრობლემურად არის მიჩნეული საშუალო ბიზნესისა და მენარმოების არსებობა. გარდა ამისა, ბევრი კანონი, რომელიც მოწოდებულია გადაჭრას ზემოაღნიშნული პრობლემები, მათ შორის, საგადასახადო, მინის ბაზრის რეგულირების, საზღვარგარეთული ინვესტიციების და ბუნებრივი მონოპოლიების შესახებ, ჯერჯერობით არ არის მატერიალიზებული. სპეციალისტების აზრით, საკანონმდებლო სფეროში არსებული პრობლემები დაკავშირებულია საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებას შორის არსებულ "ფუნდამენტალურ ანტაგონიზმთან". ამ ანტაგონიზმს და "მნიშვნელოვან კონფლიქტებს იმ ორგანოებს შორის, რომლებიც გადაწყვეტილებებს იღებენ", იქამდე მიჰყავს საქმე, რომ ბევრი კანონმდებლობა მხოლოდ ქაღალდზე რჩება, ხოლო პრაქტიკული ღონისძიებები ამ დოკუმენტებთან წინააღმდეგობაში მოდიან. ასე რომ, ეკონომიკურ სფეროში საკანონმდებლო ბაზის განვითარება ძლიერ ნელი ტემპებით მიმდინარეობს. ეკონომიკურ სფეროში სტრუქტურულ რეფორმებზე გავლენა იქონია აგრეთვე პოლიტიკურმა კამპანიებმა — საპარლამენტო და საპრეზიდენტო არჩევნებმა და ჩვენთვის ომმა.

რუსეთის ფედერაციის ახალმა მთავრობამ, რომელიც საპრეზიდენტო არჩევნებიდან სულ მალე იქნა ფორმირებული, ნათლად გამოავლინა ჩამორჩენილობის დაძლევის მტკიცე გადაწყვეტილება და ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ცვლილებების განხორციელებაც შეძლო. მათ რიცხვს მიეკუთვნება 1977 წლის ბიუჯეტის გადახედვა (სეკვესტრი) და 1998 წლისათვის უფრო "რეალისტური" ბიუჯეტის პროექტის შემუშავება, აგრეთვე საგადასახადო კოდექსის პარლამენტში განსახილველად შეტანა, რომელიც აუქმებს ზოგიერთ გადასახადს და უზრუნველყოფს საგადასახადო სისტემის რაციონალიზაციას, ხელს უწყობს საზღვარგარეთული ინვესტიციების სფეროში ახალი საკანონმდებლო ნორმების "წინსვლას". პროგრესი აღინიშნება ხელფასებისა და პენსიების გაცემის საქმეში, სოციალური დახმარების რეფორმის სფეროში, ფედერალურ ხელისუფალთა მიერ ბუნებრივი მონოპოლიების კონტროლსა და რეგულირებაში, კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის წარმო-

ბის საქმეში. უფრო გამჭვირვალე გახდა საზოგადოებრივი ფონდების გამოყენება.

ყველა აღნიშნული რეფორმა სხვადასხვა ჯგუფების, სექტორებისა თუ რეგიონების ინტერესებს ეხება და ბუნებრივია, ისინი ღია თუ ფარული სახით წინააღმდეგობას უწევენ მათ. რეგიონალურ ხელისუფალთა უკმაყოფილებას იწვევს აგრეთვე მოსკოვსა და სხვა რეგიონებს შორის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დონეში არსებული დისპროპორცია. ადგილობრივი ხელისუფალნი ამ ტენდენციის სხვადასხვა გზით გადალახვას ცდილობენ: ერთნი აძლიერებენ პროტექციონიზმს ადგილობრივი წარმოებისა და ფინანსური ინსტიტუტების მიმართ, სხვანი, პირიქით, გამაღებით ცდილობენ კაპიტალის მოსკოვსა და საზღვარგარეთიდან მოზიდვას.

ახასიათებენ რა სიტუაციას მაკროეკონომიკურ სფეროში, ექსპერტები აღნიშნავენ, რომ წარმოების დაცემის პროცესი, რომელიც განუწყვეტლივ გრძელდებოდა გასული შეიძლება წლის მანძილზე, ახლა შეჩერებულია და თუმცა წარმოების მდგომარეობა სხვადასხვა რეგიონებსა და სექტორებში სრულიად დრამატულ კონტრასტს ქმნის, მთლიანობაში სურათი მაინც უკეთესობისკენაა. ამასთან ექსპერტები არჩევენ იხმარონ სიტყვები "ალბათ", "შემაძლოა", "მაგონი", რამეთუ მათი აზრით ოფიციალური და მაკროეკონომიკური მონაცემები ზოგჯერ არცთუ უტყუარად გამოიყურება და ეჭვს იწვევს. რაც შეეხება უმუშევრობას, ოფიციალური მონაცემებით იგი ათ პროცენტს შეადგენს, მაგრამ რესტრუქტურიზაციის პროცესთან ერთად ეს პროცენტი ალბათ გაიზრდება.

გარკვეული წარმატებებია მიღწეული ინფლაციასთან ბრძოლაში. 1997 წელს მან 15 პროცენტზე ნაკლები შეადგინა მაშინ, როდესაც 1994 წლის ბოლოსათვის იყო ინფლაციის ყოველთვიური ინდექსი 15 პროცენტი. ეს შედეგი მიღწეულ იქნა მკაცრი ფულად-საქრედიტო პოლიტიკის გატარებით, თუმცა ამ "სიმკაცრეს" სხვა შედეგიც ჰქონდა: ფართო გავრცელება ჰპოვეს სხვადასხვა ფულადმა სუროგატებმა — ე.წ. "რეგიონალურმა ვალუტებმა", სხვადასხვა სახის საგადასახადო ვალდებულებებმა, გადასახადისაგან გათავისუფლებამ და ა.შ. ექსპერტებს უძნელდებათ ზუსტად შეაფასონ იმ კვაზიფულდების მოცულობა, რომელიც ბრუნვაში იმყოფება.

რაც შეეხება ფედერალური ბიუჯეტის დეფიციტს, რომელმაც 1996 წლისათვის რვა პროცენტი შეადგინა — შემცირებას მოითხოვს. ექსპერტების განსაკუთრებულ შეშფოთებას იწვევს ის დანახარჯები, რომლებიც სახელმწიფოს შინაგანი ვალის დაფარვას ემსახურება: მათ წილად 1996 წელს დეფიციტის ორი მესამედი, ანუ მთელი ფედერალური ბიუჯეტის დანახარჯის 30 პროცენტი მოდიოდა.

საერთოდ ბიუჯეტი მწვავე პრობლემად რჩება: ფედერალური მთავრობა რეგულარულად არ ასრულებს თავის საბიუჯეტო ვალდებულებებს. ნაწილობრივ ეს გამოწვეულია ბიუჯეტის არარეალურობით, რაც თავის მხრივ დაკავშირებულია მთავრობასა და სახელმწიფო დუმას შორის არსებულ პოლიტიკურ კონფრონტაციასთან. სახელმწიფოს მიერ საბიუჯეტო ვალდებულებების შეუსრულებლობას თან ერთვის გადაუხდელობის პრობლემა.

საქციალისტების აზრით, საგადასახადო სისტემა დღეს რუსეთის ეკონომიკის ყველაზე უფრო სუსტ ადგილს წარმოადგენს.

ერთის მხრივ გადასახადები ბევრი სახისაა, მათი საერთო მოცულობა განუზრგლად დიდია, რაც მეტიხმეტად აფერხებს საინვესტიციო პროცესს და ხელს უშლის წარმოების რესტრუქტურიზაციის სარეალიზაციო ღონისძიებებს; მეორეს მხრივ, ცუდად ფუნქციონირებენ საგადასახადო ორგანოები და არ აგროვებენ ბიუჯეტის შემოსავლის იმ რაოდენობას, რაც უნდა შეაგროვონ. ამასთან

მთავრობა არაშორსმჭვრეტელურ პოლიტიკას ახორციელებს: ერთი ხელით იგი პრიმაზს საგადასახადო შეღავათებს, ხოლო მეორეთი ცდილობს გადასახადების შემოკლებას და ამისათვის უზარმაზარ საჯარიმო საწვინებს აწესებს.

ასეთი მოქმედებები ხელსაყრელ საფუძველს ქმნიან კორუფციისათვის. მდგომარეობას არც საგადასახადო კანონმდებლობის ხშირი ცვლა აუმჯობესებს.

ექსპერტების აზრით, დღის წესრიგის გადაუდებელი საკითხია რადიკალური საგადასახადო რეფორმა, რომელიც მნიშვნელოვნად შეამცირებს გადასახადების რაოდენობას და მათ ტვირთს, შექმნის ისეთ პირობებს, როდესაც საგადასახადო კანონმდებლობის შეცვლა განხორციელდება მხოლოდ განსაკუთრებული მდგომარეობისას. სპეციალისტების აზრით, მთავრობის მიერ მომზადებული საგადასახადო კოდექსის პროექტი ძირითადად პასუხობს მოთხოვნებს. იგი საბიუჯეტო კოდექსთან ერთად ხელს შეუწყობს საკანონმდებლო ბაზის შექმნას და დიდი ხნით განსაზღვრავს საგადასახადო ურთიერთობებს ხელისუფლების სხვადასხვა დონეებს შორის. მაგრამ საგადასახადო კოდექსის მიღება შეჩერებულია არსებით წინააღმდეგობათა გამო რუსეთის პოლიტიკურ წრეებში. ბევრს მიაჩნია, რომ გადასახადების რაოდენობის შემცირებამ შეიძლება გაამწვავოს ისედაც მეტად კრიტიკულ მდგომარეობაში მყოფი საბიუჯეტო პრობლემა. გარდა ამისა, რუსეთის ფედერაციის ბევრი სუბიექტის ხელისუფალნი შემოთავაზებულ ზომებს მათი სუვერენიტეტის შეზღუდვად თვლიან. დასავლეთის ექსპერტებს მიაჩნიათ: თუ თავდაპირველად შემოაღნიშნული საგადასახადო კოდექსის მიღება ნეგატიურად იმოქმედებს გადასახადების შეკრებაზე, მოგვიანებით და საბოლოოდ მისი ზეგავლენა კეთილმყოფელი იქნება არა მარტო ბიუჯეტის შემოსავლის, არამედ ინვესტიციების ნახალისების თვალსაზრისითაც. კოდექსის მიღება ხელს შეუწყობს იმასაც, რომ საგადასახადო კანონმდებლობა გახდეს უფრო ზუსტი და გასაგები და ამასთან ერთად იგი უზრუნველყოფს გადამხდელების უფლებათა დაცვას. ამგვარად, საგადასახადო რეფორმა წარმოადგენს ერთადერთ შესაძლო გამოსავალს შექმნილი მდგომარეობიდან.

წარმოების დაცემის ფონზე 1995-1996 წლებში საგარეო ვაჭრობა ნამდვილ ბუმს განიცდიდა. ექს-

პორტზე, კერძოდ ნავთობზე მოხსნილი იქნა შეზღუდვები. რაც შეეხება იმპორტს, მის მნიშვნელოვან ზრდას ხელს უშლიდა გაცვლის რეალური კურსი, თუმცა თვით იმპორტის ბაზი საგრძნობლად არ იზრდებოდა და უტარიფო რეგულირებაც უფრო იშვიათად გამოიყენებოდა, რაც შეესაბამება რუსეთის სწრაფვას გახდეს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი.

მნიშვნელოვანწილად გაიზარდა კაპიტალის მოზიდვა, მაგრამ ამ სახსრების მნიშვნელოვანი ნაწილი გამოიყენებოდა დეფიციტის ფინანსირებისათვის როგორც ეროვნულ, ისე სუბეროვნულ დონეზე. რაც შეეხება ინვესტიციებს საწარმოო სექტორში, მათი შემცირება გრძელდებოდა. მაშინ, როდესაც რუსეთის ეკონომიკა თხოულობს ახალი კაპიტალის მნიშვნელოვან ნაკადს, კანონმდებლობა, რომელიც უზრუნველყოფდა საზღვარგარეთული ინვესტიციების სტიმულირებას, მტკიცე ოპოზიციას ხვდებოდა სახელმწიფო დუმაში. მთავრობა, რომელიც 1997 წლის მარტში იქნა ფორმირებული, ცდილობს პარლამენტში "გაიტანოს" რამდენიმე ახალი კანონი, მათ შორის კანონი პროდუქციის განაწილების ხელშეკრულებების შესახებ. ამასთან ერთად საჭიროა კანონები კაპიტალის ბაზრისა და მიწაზე საკუთრების უფლების დაცვის შესახებ.

მნიშვნელოვანი პროგრესი იქნა მიღწეული საფინანსო ბაზრების და კომერციული ბანკების საკანონმდებლო სფეროსა და მათი საქმიანობის რეგულირების საქმეში. თუმცა როგორც ანალიტიკოსებს მიაჩნიათ, უკვე მიღებულის გარდა საჭიროა კიდევ სხვა კანონებიც. პოზიტიური ცვლილებები კომერციული ბანკების უმრავლესობას შეეხო, მაგრამ მიუხედავად ამისა, საფინანსო სისტემა მეტად მყიდვად და ბევრი ბანკი ალბათ ვერ შეასრულებს 1999 წლისათვის გამოცხადებულ რეგულირების პირობებს. კერძოდ, შეიძლება სადაზღვევო ფონდების შექმნა მეტად რთულ და ძვირ საქმედ გამოდგეს.

კომერციული ბანკების სისტემის განვითარებაში არსებული სტრუქტურული პრობლემები გავლენას ახდენენ არაფინანსურ სექტორში გრძელვადიანი კრედიტების მოზიდვაზეც. ექსპერტების აზრით, საბანკო სექტორში მიმდინარე კაპიტალის სწრაფი კონცენტრაციის პირობებში ხელისუფლების ამოცანას წარმოადგენს კონკურენციის მაღალი დონის შენარჩუნება, და არა ცენტრალური ბანკის ან მთავრობის მხრიდან განსაკუთრებული მხარდაჭერის ღონისძიება. და პირველი, რაც უნდა გაკეთდეს — უნდა მოხდეს სპეციალური სახელმწიფო შეღავათების ლიკვიდირება, რომლებიც რიგ ბანკებს აქვთ მინიჭებული. ამასთან, უნდა მოიხსნას ბარიერები, რომლებიც ხელს უშლიან უცხოელ პარტნიორებს შეაღწიონ სახელმწიფო დაზღვევის ბაზარში, რაც უზიდავს ბანკებს მოახდინონ მათი საქმიანობის პერეორიენტირება ფინანსური რესტრუქტურისა და მრეწველობაში ინვესტირების მიმართულებით. აუცილებელია აგრეთვე კომერციული ბანკების, როგორც კრედიტორების უფლებების დაცვა და გარანტირება.

რაც შეეხება რეფორმებს მიკრო დონეზე, ანუ საწარმოებისა და კომპანიების დონეზე, დებიტორული დავალიანების ეფექტური რეგულირების სისტემის

შექმნა ხელს შეუწყობდა კორპორაციული მმართველობის უფრო ეფექტურ სისტემაზე გადასვლას. მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლიათ იგივე კომერციულ ბანკებს, რომელთაც შეუძლიათ გაგვინა მოახდინონ მენეჯმენტზე საწარმოებისა და კომპანიების დონეზე. გაკოტრების პროცესის განვითარებამ შეიძლება მნიშვნელოვანი გამაჯანსაღებელი ეფექტი მოიტანოს. 1996 წელს ამ სფეროში მნიშვნელოვანი ძვრები მოხდა, მაგრამ საკანონმდებლო ბაზა კიდევ არამყარია და გაუგებარია და ხელისუფლების ყურადღება სწორედ მისი სრულყოფისაკენ უნდა იქნას მიმართული. ამასთან განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მუშათა, კერძო კრედიტორებისა და აქციების მფლობელების უფლებათა დაცვას.

ექსპერტები აღნიშნავენ აქტიური საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფების გამოცოცხლებული შექმნის მიმდინარეობის პროცესს, რომლებშიც არცთუ იშვიათად სამთავრობო ორგანოებიც მონაწილეობენ. ეს პროცესი გაცილებით დაჩქარდა 1995 წელს საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფების შესახებ კანონის მიღების შემდეგ, რომლის შესაბამისადაც ასეთ ჯგუფებს სავადასახადო და სხვა შეღავათები ეძლეოდათ. მაგრამ ანალიტიკოსებს მიაჩნიათ, რომ თუმცა საფინანსო ინსტიტუტებისა და საწარმოების ინტეგრაცია დღევანდელი რუსეთის პირობებში გასაგებია, სამთავრობო ორგანოებსა და საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფებს შორის არსებულ განსაკუთრებულ ურთიერთობებზე დამყარებული ეკონომიკური მოდელის განვითარების რეალიზაცია გადაავადებს რესტრუქტურისა, ხელს შეუშლის საზღვარგარეთული ინვესტიციების მოზიდვას და ხელს შეუწყობს მთლიანად ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის და მოქნილობის კომპრომენტირებას. ამიტომაც მათი აზრით საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფებს არ უნდა ჰქონდეთ "განსაკუთრებული" ხელისშეწყობა; უფრო მეტიც, საჭიროა მიღებულ იქნას საკანონმდებლო ზომები, რომლებიც ზემოაღნიშნულ ჯგუფებს არ მისცემენ საშუალებას დაიკავონ მონოპოლისტური პოზიციები.

ანალიტიკოსები თვლიან, რომ კონკურენცია არსებითად აუცილებელი პირობაა რუსეთის ეკონომიკის მომავალი განვითარებისათვის. შესაბამისად განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ამ დარგში საკანონმდებლო სფეროს, აგრეთვე ანტიმონოპოლისტური კომიტეტის საქმიანობას, რომელმაც მხარდაჭერა უნდა მიიღოს მთავრობის ზედა ემელონებიდან; ყურადღება უნდა დაეთმოს ბუნებრივი მონოპოლიების რეგულირებასაც.

რაც შეეხება პრივატიზაციის სფეროს, 1994 წლის სავაუჩრო პრივატიზაციისა (რომელმაც სახელმწიფო საკუთრების ძირითადი ნაწილი ფორმალურად გადასცა კერძო სექტორს) და პირდაპირი აუქციონების პრაქტიკაზე გადასვლის შემდეგ, აუცილებელია უზრუნველყოფილ იქნას "პატიოსანი კონკურენცია", აგრეთვე მჭიდრო კავშირი პრივატიზაციასა და რესტრუქტურისა შორის.

სპეციალისტების აზრით სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს რეგიონალურ და ადგილობრივ ხელისუფალთა პოზიცია, რომლებიც იყენებენ ადმინისტრაციული და არაადმინისტრაციული საშუალებების

ფართო არსენალს ეკონომიკაზე თავისი გავლენის შესანარჩუნებლად. ასეთი მოქმედებების შედეგად შექმნილი ვითარება განსაკუთრებით არახელსაყრელია მცირე ბიზნესისათვის. ადგილობრივ და რეგიონალურ ხელმძღვანელთა პოლიტიკა რეფორმირებას მოითხოვს და საერთოდ ურთიერთობები ცენტრალურ და ადგილობრივ ხელისუფლებას შორის უფრო გარკვეული, ერთობლივი და მარტივი უნდა გახდეს და რადგანაც ფედერალური ხელისუფლების ადგილობრივი ხელისუფლების სტრუქტურის საქმიანობაში პირდაპირმა ჩარევამ შეიძლება პოლიტიკური კონფლიქტი გამოიწვიოს, ამიტომაც საჭიროა მეტი ყურადღება დაეთმოს არაპირდაპირი ზემოქმედების მექანიზმებს. ერთ-ერთ ყველაზე უფრო ეფექტურ ზომად სპეციალისტებს მიაჩნიათ ფედერალური მთავრობის

მიერ ღონისძიებების გატარება, რომლებიც მიმართული იქნება რუსეთის ფედერაციის, როგორც ერთიანი ეკონომიკური სივრცის დასაცავად და რეგიონალური ადმინისტრაციების მიერ შექმნილი პროტექციონისტური ბარიერების მოსახსნელად. მათი აზრით რეგიონებს შორის ეაჭრობის და გაცვლის უზრუნველყოფა პირდაპირი ეკონომიკური სარგებლის გარდა მნიშვნელოვან "დისციპლინარულ" გავლენას მოახდენს რეგიონალურ და ადგილობრივ ხელისუფლებაზე.

ღრმა გააზრებული დემოკრატიული გარდაქმნების გარეშე რუსეთის ეკონომიკა წინ ნაბიჯს ვერ გადადგამს და წარმოება და ცხოვრების სტანდარტები ისეთივე დაბალ დონეზე იქნება, როგორც ახლა.

პრის, ეროვნული ინტერესის და ეროვნული უსაფრთხოების გაგება მრავალეროვან სახელმწიფოში

საბჭოთა კავშირის კრახმა საზოგადოება ახალი რუსეთის სახელმწიფოს შექმნის წინაშე დააყენა. რუსეთის ფედერაციაში შექმნილმა იდეოლოგიურმა ვაკუუმმა განაპირობა ახალი გამაერთიანებელი იდეის პოვნის აუცილებლობა. კომუნისტურ იდეოლოგიაზე დაფუძნებულმა საბჭოთა სახელმწიფომ თავისი გავლენას დაუმორჩილა პლანეტის ერთი მესამედი; ხმელეთის ამდენივე შეძლო წითელ-ვარდისფრად შეეღება. მაგრამ კომუნისტური იმპერიის არსებობის ხანა დროის ისტორიული მასშტაბის მიხედვით — 50-70 წელი — საგრძნობლად ხანმოკლე აღმოჩნდა და დღეს არა თეორიული განსჯის, არამედ სოციალურ-პოლიტიკური პროცესების რეალური განვითარების შედეგად ქვეყნის წინაშე დადგა მოულოდნელი შეკითხვა არა იმის შესახებ, თუ როგორ იქნას გაგრძელებული ექსპანსია და ახალი გაფართოება დაიწყოს, არამედ რომელი იდეისა და ფასეულობების საფუძველზე იქნას შეჩერებული შემდგომი დაშლის პროცესი.

დღეისათვის რუსეთში ბევრს ლაპარაკობენ ეროვნული იდეის (национальная идея) შესახებ. ბევრი ამ იდეის პოვნაში ხედავს ხსნას. მაგრამ ბევრისათვის ეს მოუღებელი და გაუგებარი ტერმინია, თუმცა იგი რუსულ ენაში დიდი ხანია ხმარებაში შემოვიდა. პრობლემა იმაშია, თუ რა აზრი არის ჩადებული მცნებაში "нация" და მისგან ნაწარმოებ სიტყვებში; ყოველთვის შეესაბამება თუ არა აღნიშნული ტერმინი რეალობას, რომელიც შექმნილია მრავალეროვან სახელმწიფოში?

ვლადიმერ სოლოვიოვის "რუსული იდეა" წმინდა სულიერი გაგებაა, მისი ახლანდელი ადაპტებისათვის — იდეოლოგიური, სახელმწიფოებრივი, ინსტიტუტური. სოლოვიოვისათვის ეს იდეა ითვალისწინებდა გულახდილობას, ადამიანურობას, ზნეობრიობას, მათთვის კი იზოლაციონიზმს, ქსენოფობიას. მისთვის ეს იდეა სწორედ ეროვნულია, მათთვის

კი — ნაციონალისტური.

მაგალითად, ავიღოთ რუსეთის უშიშროების საბჭოს თავმჯდომარის ი.რიბკინის სტატია "რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციის შესახებ" (О концепции национальной безопасности России) სტატიაში ტერმინები "ეროვნული ინტერესი" (национальный интерес), "ეროვნული უსაფრთხოება" (национальная безопасность) ბევრჯერ არის გამოყენებული, მაგრამ რა აზრობრივი დატვირთვა აქვთ მათ, გაუგებარია. მათი ხსნა კი აუცილებელია, რადგანაც რსფსრ-ს კონსტიტუციაში ეს სიტყვები თავისი გარკვეული მნიშვნელობით არის ნახმარი. მუხლ 9-ში წერია, რომ "რუსეთში სუვერენიტეტის მატარებელს და ხელისუფლების ერთადერთ წყაროს მრავალეროვანი ხალხი წარმოადგენს". ამით ხდება იმის კონსტატაცია, რომ რუსეთი მრავალეროვანი (многонациональный) სახელმწიფოა. მუხლი 71-ში გამოცხადებულია, რომ რუსეთის ფედერაციის მოვალეობაა ეროვნულ უმცირესობათა (национальное меньшинство) დაცვა. როგორ უნდა შევეთავსოთ ტერმინები "რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოება" ("национальная безопасность России") ერთის მხრივ და "მრავალეროვანი ხალხი" (многонациональный народ) "ეროვნული უმცირესობა" (национальное меньшинство). მუხლ 111-ში რუსეთის ფედერაციის მთავრობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფუნქციად დასახელებულია სახელმწიფო უსაფრთხოების (государственная безопасность) უზრუნველყოფა. ეროვნული უსაფრთხოების (национальная безопасность) შესახებ აქ არაფერია ნახსენები.

თუ ვილაპარაკებთ ზემოაღნიშნულ დოკუმენტზე, უმჯობესია მისთვის დაერქვათ "რუსეთის ფედერაციის უსაფრთხოების კონცეფცია". კონსტიტუციაში ნათქვამია: "რუსეთი არის დემოკრატიული, ფედერაციული, სამართლებრივი სახელმწიფო". ეს

კი იმას ნიშნავს, რომ რუსეთის უსაფრთხოება ეხება ყველა სოციალურ ერთეულს, მათ შორის ეთნიკურ-საც.

უსაფრთხოება — საშიშროების თავიდან აცილება, რომელსაც ითვალისწინებს მთელი რიგი ღონისძიებების ერთობლიობას. სახელმწიფოს უსაფრთხოება, ამ შემთხვევაში რუსეთისა, როგორც მასშტაბური სოციალურ-პოლიტიკური სისტემისა, იყოფა პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, ეკოლოგიურ, სამხედრო, ეროვნულ, ინფორმაციის, ტექნოლოგიურ, გენეტიკურ და სხვა სახის უსაფრთხოებად.

ტერმინს "ეროვნული უსაფრთხოება" მრავალმხრივად სახელმწიფოში განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე მონო-ეროვნული.

სხვადასხვა პუბლიკაციებში სხვადასხვა კაზუსებს ვხვდებით. ასე მაგალითად, ერთ-ერთ პუბლიკაციაში არის სპეციალური თავი "ძირითადი საფრთხე ეროვნული ინტერესებისა და უშიშროებისათვის" (Основная угроза национальным интересам и безопасности). საფრთხეთა შორისაა ნაციონალიზმის გამოვლენა, ეთნიკური და რეგიონალური სეპარატიზმი, სათაურში ავტორი მზრუნველობას იჩენს რუსეთის ეროვნული ინტერესებისა და რუსეთის უსაფრთხოების გამო. საშიშროებათა შორის კი დასახელებულია ნაციონალიზმი, რომელიც ეროვნულ-ნაციონალისტურ ინტერესთა აბსოლუტიზაციას წარმოადგენს. ეს იმიტომ ხდება, რომ მცნების აზრობრივი მნიშვნელობა განპირობებულია ობიექტური რეალობით და მასში აისახება რეალური საგნებისა და პროცესების ძირითადი დამახასიათებელი ნიშნები.

საცნობარო ლიტერატურაში (ლექსიკონები, ენციკლოპედიები) მნიშვნელობები, როგორც წესია, გასწილია სხვადასხვა მხრიდან. ე.ი. მათ რამდენიმე აზრობრივი მნიშვნელობა აქვთ. ასალი მცნების (ტერმინის) შემოტანა, როგორც წერაში, ისე ზეპირ-მეტყველებაში, ავტორს აკისრებს პასუხისმგებლობას დააზუსტოს მისი აზრობრივი მნიშვნელობა, და ეს მნიშვნელობა შენარჩუნებული უნდა იქნას მთელი მსჯელობის განმავლობაში და რა თქმა უნდა მათი რეალობა უნდა ასახოს.

Нация — ერი (ლათ. natio — ხალხი, ტომი. ინგლ. Nation — ხალხი, ერი, სახელმწიფო) შესაბამისად მისგან წარმოებულ სიტყვებს სულ ცოტა ორი მნიშვნელობა აქვთ. ერთ შემთხვევაში нация წარმოადგენს მცნებას — "სახელმწიფო" და შესაბამისად национальный — სახელმწიფოებრივი. ეს მონო-ეროვნული სახელმწიფოს რეალობაა, რომელშიც ერისა და სახელმწიფოს ჩამოყალიბების ისტორიული პროცესი ერთდროულად ხდება და რომელშიც არ არის ეთნიკური პრინციპით შექმნილი ადმინისტრაციული წარმონაქმნები (რესპუბლიკები, შტატები, პროვინციები). მათ რიგს განეკუთვნება აშშ, იაპონია, ისრაელი, სომხეთი და სხვ.

სხვა შემთხვევაში "нация" ასახავს მრავალეროვანი სახელმწიფოს რეალობას და ეთნიკურ ერთობას ნიშნავს, რომელსაც თავისი ტერიტორია, კულტურა, ენა, ჩვეულებები და ტრადიციები აქვს. მრავალერო-

ვანი სახელმწიფოს მაგალითია რუსეთი.

სიტყვა нация-სა და მისგან ნაწარმოები სიტყვების (национальность, национальный, национализм, интернационализм) აზრობრივი მნიშვნელობები სხვადასხვა რეალობებში აისახება. ეროვნული საკითხი კი რუსეთისათვის (და არა მარტო რუსეთისათვის) იმდენად მწვავე და რთულია, რომ მათი დაუდევრად ხმარება მდგომარეობას უფრო მეტად ართულებს.

სიტყვა "нация", როგორც ეთნიკური ერთიანობის ამსახველი, ორგანულად შემოვიდა რუსულ ენაში და მისი აზრობრივი შეცვლა საკმაოდ რთულია. თუ ჩვენ შევეკითებით რუსეთის მოქალაქეს (და არა მარტო მხოლოდ რუსეთის) მისი ეროვნების (национальность) შესახებ, იგი, როგორც წესი, გიპასუხებთ: რუსი, უკრაინელი, ჩეჩენი, ებრაელი და ა.შ.

მოცემულ შემთხვევაში სიტყვა "нация" და მისგან ნაწარმოები სიტყვების მნიშვნელობა არ მიდის იქამდე, თუ რომელი ავტორია მართალი — ის, რომელიც მას "სახელმწიფოსთან" აიგივებს, თუ რომელიც მის მნიშვნელობაში ეთნიკურ ერთობლიობას ხედავს. მთავარია, რომ აზრობრივი მცნება (ტერმინი) შეესატყვისებოდეს ობიექტურ რეალობას და ხელს უწყობდეს ეროვნული საკითხის გადაჭრას.

რეალობის შეცვლასთან დაკავშირებით შეიძლება სიტუაციის მნიშვნელობაც შეიცვალოს. რაღაც ამდაგვარი მოსდის სიტყვა "სახელმწიფო" და შესაბამისად ტერმინებს "სახელმწიფო უსაფრთხოება", "სახელმწიფო ინტერესი", "სახელმწიფო პოლიტიკა" და სხვ. მარქსიზმ-ლენინიზმის თეორიაში სახელმწიფო წარმოდგენილი იყო როგორც გაბატონებული კლასების ძალადობის აპარატი: "სახელმწიფო — ეს არის მანქანა, რომელიც უზრუნველყოფს ერთი კლასის ბატონობას მეორეზე" (ლენინი).

ასეთი შეხედულება სახელმწიფოზე ჩამოყალიბდა მარქსისტულ-ლენინური თეორიის ჩამოყალიბებამდე გაცილებით ადრე. ტირანული სახელმწიფოები, აბსოლუტური მონარქიები, მიზნების მიღწევისას ძალისმიერი მეთოდების გამოყენება და წარსულის დამყვრობლური ომები იძლეოდა იმის საფუძველს, რომ სახელმწიფოსათვის ასეთი განმარტება მიგვეცა.

გამოჩენილი იტალიელი მოაზროვნე ნიკოლო მაკიაველი (1469-1527 წწ.) წიგნში "თავადი" მმართველს სთავაზობდა მიზნის მისაღწევად გამოეყენებინა ტყუილი, დაუნდობლობა და ა.შ. სხვათა შორის, იგი იძლეოდა რეკომენდაციას განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო მას სამხედრო საქმისათვის. მაკიაველი წერდა: "მმართველს არ უნდა ჰქონდეს სხვა მიზანი, სხვა აზრი, არავითარი საქმე, რომელიც შეიძლება მის ხელობად იქცეს, გარდა ომისა, მისი წარმოებისა და წესებისა, რამეთუ ეს ერთადერთი შესაფერი ხელობაა მისთვის". ბევრი სახელმწიფო მოღვაწე ასეც იქცეოდა. შეიძლება დავეთანხმოთ იმას, რომ ძალადობა წინააღმდეგობას სახელმწიფოს ყველაზე უფრო ძირითად მახასიათებელ ნიშანს წარმოადგენდა.

მაგრამ წარსულის მოაზროვნეები სახელმწიფოში ხედავდნენ (ყოველ შემთხვევაში პერსპექტივაში) არა ძალადობის იარაღს, არამედ — თანხმობისა. ჯერ კიდევ უძველეს დროში აღმოცენდა იდეა სახელმწიფოს ხელშეკრულებითი წარმოშობის შესა-

ხეც. ამ იდეის განვითარებაში განსაკუთრებული როლი ითამაშეს ვროცინი (1583-1645), გობსმა (1588-1679), სპინოზამ (1642-1677), რუსომ (1712-1778), კანტმა (1724-1804), რადიშჩევმა (1749-1802), პეგელმა (1770-1831) და სხვ.

“საზოგადოებრივი ხელშეკრულების” კონცეფციის თანახმად, გუნებრივ მდგომარეობაში მყოფმა დაუცველმა ხალხმა დადო ხელშეკრულება და გაერთიანდა სახელმწიფოში. სახელმწიფო გახდა არა ქალმომრეობის აპარატი, არამედ თანხმობის ორგანო.

ამ კონცეფციამ პროგრესული როლი ითამაშა. მან არც დღეისათვის დაკარგა მნიშვნელობა, რამეთუ მოძღვრებაში სახელმწიფოს შესახებ იგი ხალხს მიუთითებს შეთანხმებული მოქმედებისაკენ და არა უთანხმოებისა და წინააღმდეგობებისაკენ. ბუნებრივია, წინააღმდეგობები წარმოიშობოდა და წარმოიშობა ნებისმიერ ერთობაში და რა თქმა უნდა სახელმწიფოშიც. ლენინი სახელმწიფოს კლასობრივი შეუფერხებლობის პროდუქტს უწოდებდა, მაგრამ ხსნის თუ არა წინააღმდეგობათა არსებობის ფაქტის მოყვანა სახელმწიფოს შინაარსს? ალბათ არა, რადგანაც ხალხთა გაერთიანება სახელმწიფოში განპირობებულია მისი სწრაფვით გადალახონ არსებული წინააღმდეგობები და თანხმობას მიაღწიონ.

წინააღმდეგობათა, უთანხმოებათა არსებობა საზოგადოებრივ ურთიერთობაში იყო, არის და ალბათ

მომავალშიც იქნება. ძალოვანი სტრუქტურები დღეს ყველა თანამედროვე სახელმწიფოშია, მათ იარაღის ისეთი რაოდენობა აქვთ, რომ მისი გამოყენება განადგურებით ემუქრება მთელ მოსახლეობას.

სახელმწიფოს ფუნქციონალური მოვალეობა წინააღმდეგობათა მშვიდობიან დარეგულირებაშია.

და განა ბევრი მოიძებნება ისეთი ადამიანი, რომელსაც სახელმწიფოში მხოლოდ “ქალმომრეობის აპარატი”, რომელიც კლასის დიქტატურა სურს დაინახოს?

კონცეფციის “სახელმწიფო — თანხმობის ორგანო” სიცოცხლისუნარიანობის დამადასტურებელია ის დემოკრატიული პროგრესი, რომელიც მიმდინარეობს რუსეთში და მთელ მსოფლიოში. ამაზე მეტყველებს ხელისუფლების ორგანოების არჩევითობა, ყველა მოქალაქის კანონის წინაშე თანასწორობა, საზოგადოებრივი აზრის შესწავლა და მისი გამოყენება გადაწყვეტილებების მიღების დროს; სიტყვის, პრესის, სინდისის თავისუფლება და სხვ. სამწუხაროდ ეს პროცესები მეტად ნელა მიმდინარეობს, მაგრამ იგი არ ცვლის საერთო დასკვნას — სახელმწიფო ძალოვანი იარაღიდან თანხმობის იარაღად იქცევა.

ამ პირობებში არ უნდა გვეშინოდეს ტერმინებისა “სახელმწიფო ინტერესი”, “სახელმწიფო უსაფრთხოება”, “სახელმწიფო პოლიტიკა”. რაც შეეხება ეროვნულ ინტერესებს, ეროვნულ უსაფრთხოებას, მათი აზრი შემოფარგლულია კონკრეტული ეთნიკური ერთეულის ინტერესით, რომელიც შედის მრავალეროვან სახელმწიფოში.

“რუსული იდეა” — რას ნიშნავს იგი დღეს?

დღეისათვის ეროვნული (პრაქტიკულად ნაციონალისტური) იდეა რუსეთში ნამდვილად არის გაბატონებული და ამას თავისი ბევრი მიზეზი აქვს. არსებობს მთელი რიგი გლობალური ფაქტორებისა, რომელიც განაპირობებს ნაციონალიზმის აღზევებას. ჩამოვთვლით მხოლოდ რამდენიმე მათგანს:

პირველი — დაკავშირებულია მასების ფსიქოლოგიის მკვეთრ ცვლილებასთან ატომური, რადიაციული, ეკოლოგიური ე.ი. გენეტიკური და სოციალური საფრთხის (მათ შორის გენოციდის) გამო. ახლო მომავლის გაურკვეველობა ბადებს ესქოტოლოგიურ წარმოდგენის დეზორიენტაციას, პანიკურ შიშს, ეჭვს საკუთარ შესაძლებლობებში, ადამიანთა გონებაში აცხოველებს ყველაზე უფრო არქაულ შრეს და, უპირველეს ყოვლისა, ისეთ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ სტრუქტურას, როგორიცაა ოპოზიცია “ჩვენ” — “ისინი”, “ჩვენი” — “სხვისი”. ეს არქაული სტრუქტურა აუცილებლად ბადებს “მტრის სახეს” — ნაციონალისტური შეგნებით.

მეორე მიზეზი ნაციონალიზმის გამოცოცხლებისა — ეს არის ეთნო-კულტურული ერთობლიობის რეაქცია თანამედროვე ტექნოლოგიური ცივილიზაციისა

და ცხოვრების წესის დამანგრეველ ზემოქმედებაზე. სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი, ურბანიზაცია, კულტურის ნიველირება ძირს უთხრის კულტურულ-ისტორიულ ტრადიციებს, დეჰუმანიზირებულ გავლენას ახდენს მასობრივ შეგნებაზე. ტრადიციულ ფასეულობათა ნგრევის პირობებში ადამიანები ცდილობენ რა მოიპოვონ გარკვეული შინაგანი სიმყარე, ეძებენ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ დასაყრდენს და მას ეროვნულ იდენტურობაში პოულობენ.

ნაციონალიზმი — ეს არის პასუხი მოსახლეობის გარკვეული ჯგუფისა ეროვნულ, რასობრივ, ეთნოკულტურულ და ეთნოპოლიტიკურ დისკრიმინაციაზე (აუცილებელი არ არის ეს იყოს უმცირესობა) კოლონიალურ იმპერიზმზე და მრავალეროვან სახელმწიფოებში.

ყველა ამ მიზეზებს პირდაპირი კავშირი აქვთ რუსეთში არსებულ მდგომარეობაზე. თუმცა იგი ყალიბდებოდა წმინდა შინაგანი ფაქტორების ზეგავლენით, ბოლშევიკების ეროვნული პოლიტიკა პირ-

დაპირი გაგრძელება იყო თვითმპყრობელური რუსეთის პოლიტიკისა (ყოველ შემთხვევაში 20-იანი წლების შუა ხანიდან). შოვინიზმმა მიიღო არათუ სახელმწიფო სტატუსი, არამედ სახელმწიფოებრივი ბიუროკრატის, ლუშპუნებისა და მარგინალების (რომლებიც ხელისუფლების სოციალურ დასაყრდენს წარმოადგენდნენ) იდეოლოგიად გადაიქცა.

შოვინიზმი იყო და რჩება ტოტალიტარული აზროვნების ფორმად.

სტალინიზმმა ეროვნულ თვითშეგნებას, ისტორიულ სხოვნას, ეროვნულ კულტურას და ამ კულტურის ცოცხალ მატარებლებს სასწაული დარტყმა მიაყენა. ეთნიკურმა გენოციდმა, დეპორტაციამ, ეროვნული ინტელიგენციის დევნამ, ე.წ. "ნაცდემოვშინასთან", "კოსმოპოლიტიზმთან", "ბურჟუაზიულ ნაციონალიზმთან" ბრძოლამ (ე.ი. ყველაფერი ეროვნულის დევნამ როგორც ნაციონალისტურისა), საზღვრების თვითნებურმა შეცვლამ, რესპუბლიკებისა და ოლქების თვითნებურმა გაუქმებამ და შექმნამ, ყველა ეროვნების ადამიანების ჩარევამ სისხლიან ორგეზში — ამ ანტიადამიანურ საქმეში, როგორც მაღალზნობრივ მოქმედებაში — ყველაფერმა ამან მძიმე დაღი დაასხა ეროვნული ურთიერთობის სფეროს. ეროვნული და ზოგადსაკაცობრიო ტრადიციების, ხალხის ცხოვრების წესის ძირეული მეთოდოლოგიური სტრუქტურა არათუ ყოფად გადაიქცა, არამედ მან ყოფიერების საფუძველიც შეარყია.

აიასეთ საფუძველზე ძვეს "ეროვნული იდეის" ჯადაგება.

ჩვენთვის ძირითადი ისაა, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლა არ ნიშნავდა იმპერიული თვითშეგნების ნგრევას.

პირიქით, იგი უფრო გააქტიურდა და გასაგებია რატომაც. ადამიანთა აზროვნებისა და ფსიქოლოგიის სტერეოტიპები ძლიერ მდგრადი, მყარი და ინერციულია. მოსახლეობის საკმაოდ ფართო ფენამ, რომელმაც დიდი სტრესი და დისკომფორტი განიცადა ტოტალიტარული წარსულის მსიღებლისას, კავშირის დანგრევის შემდეგ კიდევ ერთი, და არანაკლებ მტკივნეული, დარტყმა იგემა. ბევრმა მომხდარი მიიღო როგორც ეგზისტენციალური კატასტროფა, პირველსაწყისის სტრუქტურა და საკუთარი იდენტურობის დანაკარგი. ტოტალიტარული სახელმწიფოს სტრუქტურის აღსასრულად იქნა მიღებული. ფეხქვეშ გაჩნდა უჩვეულო, რალაც მერყევი ნიადაგი. გაჩნდა მისი საერთოდ დაკარგვის საშიშროებაც. ამან ბევრი, განსაკუთრებით უფროსი თაობის წარმომადგენელი მწვავე ნევროტიკულ რეაქციამდე მიიყვანა, რომელშიც შეერწყა წარსულის ნოსტალგია, დაკარგული იდენტურობის ძიება და ფსიქოლოგიური თავდაცვა. ამით ისარგებლეს ნაციონალიზმის იდეოლოგებმა, პარტიულმა ფუნქციონერებმა, ნომენკლატურიდან დათხოვნილმა მოღვაწეებმა, რომლებმაც არ ისურვეს შეგუებოდნენ თავიანთ დამარცხებას.

იდეოლოგიური ვაკუუმი, რომელიც კომუნისტური იდეოლოგიის მსხვერპლის შემდეგ შეიქმნა, მისი კლასობრივი საწყისის პრინციპით — სხვა იდეოლოგიით შეივსო — თავისი სტრუქტურით წინანდელის შესატყვისით, მაგრამ "ეროვნული საწყისით".

ამით აიხსნება ბოლშევიკების სწრაფი ტრანსფორმირება, კომუნისტურიდან ნაციონალისტურ უაზამი მდორედ გადადინება, წითელის ყავისფერთან შეტად ორგანულად შერწყმა, ე.ი. იმ ძალების სწრაფი კონსოლიდაცია, რომელთაც ერთ-ერთმა გამოჩენილმა საზოგადო მოღვაწემ "კომუნოფაშისტური" უწოდა.

პოსტტოტალიტარული რუსეთის შესახებ ლაპარაკი ჯერ კიდევ ძალზე ადრეა.

იგი ჯერ კიდევ არ გამოსულა (ყოველ შემთხვევაში ორივე ფენით) თავისი ისტორიის წინა ეტაპიდან და იმყოფება რალაც სხვა სტადიაში გადასვლის საწყისთან — შესაძლოა ძველისაგან პრინციპულად განსხვავებულში. დღეისათვის "რუსული იდეა" ფაქტობრივად კონტრრევოლუციის იდეაა. მის უკან არის სურვილი დაბრუნებისა "ნათელ" ლენინურ-სტალინურ წარსულში. ეს არის უტოპია, და როგორც ყოველი უტოპია, მისი პრაქტიკული რეალიზაციის ცდისას, შესაძლოა ანტიუტოპიად გადაიქცეს — რალაც რეალურად, რომელსაც არაფერი საერთო არა აქვს თავის მარკირებასთან.

"ეროვნული იდეა" მის ახლანდელ ინტერპრეტაციაში ღრმად ანაქრონულია, იგი არათუ რეაქციული, არამედ უბერსპექტივოა. იმპერიის რენაშანცია შეუძლებელია.

წარმოადგენს რა პოლიტიკური ბრძოლის ფორმას, ნაციონალიზმს ამასთან გააჩნია განვითარების თავისი ლოგიკა და იგი პოტენციურად და რეალურად კოლოსალური სიძლიერის დამანგრეველ ძალას წარმოადგენს.

სამაგიეროდ შესაძლებელია "ეროვნული იდეის" გამოყენება როგორც ხელსაყრელი ინსტრუმენტისა ხელისუფლებისათვის ბრძოლაში.

დღევანდელი რუსეთის ერთ-ერთმა მოღვაწემ და იდეოლოგმა სიკიტა მიხალკოვმა განაცხადა: "არავითარი რევოლუცია არ გააძლიერებს, თუ არ იქნა გამოყენებული ეროვნული იდეა". იგივეს ამტკიცებს რუცკოი იური ვლასოვი და მთელი მემარჯვენე რადიკალური პრესა.

მაგრამ ეროვნულ და არა სახელმწიფოებრივ იდეას მრავალეროვნა სახელმწიფოში შეუძლია ავთენტურობა გამოიწვიოს ქვეყანაში.

მას შეუძლია ითამაშოს დადებითი როლი იმ შემთხვევაში, თუ იგი სავსე იქნება სულიერად პოზიტიური შინაარსით და აქ უნდა გავიხსენოთ, რომ ვლ. სოლოვიოვს, ისევე როგორც ნ.ბერდიაევს, ევგ.ტრუბეცკოს, ვიან. ივანოვს ეს იდეა წარმოჩენილი აქვთ როგორც ქრისტიანული, ხოლო მის მიმდევრებს კი როგორც ანტიქრისტიანული, რამეთუ იგი ქადაგებს

არა მიტევებას, არამედ შურისძიებას, შურისგებას. ღრმა სიძნელეს ამბობს ევგ. ტრუბეცკოი როდესაც წერს: "სამიმროება ძალზე დიდია; ამ ნაციონალიზმს არა ერთხელ დაუხვევია თავბრუ ცრუ პირადი სიძნელეთ; და საქმე ყოველთვის ეშმაკთა ცეკვით მთავრდებოდა".

წინააღმდეგობათა კვანძი კასპიის ნავთობის გამო

ამ ბოლო დროს კასპიის ზღვის აუზში შექმნილი მდგომარეობა სულ უფრო და უფრო იკუმშება პოლიტიკოსების, ეკონომისტების, დიპლომატების, სამხედროების, ისტორიკოსების და მასმედიის ყურადღებას.

საბჭოთა კავშირის დაშლისა და "ცივი ომის" დამთავრების შემდეგ ყოფილი სსრკ-ს სამხრეთში გაჩნდა აზერბაიჯანისა და ცენტრალური აზიის დამოუკიდებელი სახელმწიფოები, და რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ცნობილი გახდა, რომ შელფსა და კასპიის ზღვის მიმდებარე რაიონებში ნავთობის უდიდესი მარაგია (ზოგიერთი მონაცემებით 50 მლრდ. ტონა), რომელიც სახელგანთქმულ სპარსეთის ყურის მარაგზეც კი მეტია.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე ისიც, რომ ამ უზარმაზარ რეგიონში ნავთობისა და გაზის ახალი საბადოების აღმოჩენაზე მუშაობა კვლავაც გრძელდება, ხოლო ავტორიტეტული გეოლოგების წინასწარმეტყველებით დაახლოებით 70 წლის შემდეგ ადრე აღმოჩენილი ნავთობსაბადოების მარაგი მთლიანად ამოიწურება, სანავის ეს სახე დღესდღეობით რჩება ენერგიის მთავარ წყაროდ, რომლის შეცვლაც პრაქტიკულად შეუძლებელია. უახლოეს მომავალში მხოლოდ ნავთობს შეუძლია დააკმაყოფილოს მზარდი მოსახლეობის მოთხოვნილება ენერგიაზე. იზრდება აგრეთვე ბუნებრივი გაზის — როგორც ალტერნატიული წყაროს და ამასთან ნავთობსადენებისა და გაზსადენების ამა თუ იმ ქვეყნების ტერიტორიაზე გავლის მნიშვნელობა.

საქმე იმაშია, რომ ტრანსპორტირების მარშრუტის არჩევას, თუნდაც პირველადისა, რომ არაფერი ვთქვათ ნავთობის ძირითად ნაკადზე, იმ ქვეყნებისათვის, რომლის ტერიტორიაზეც შეიძლება გავიდეს მილსადენი, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს.

საექსპორტო ღირებულებამ შეიძლება შეადგინოს თვით ნავთობის ღირებულების მასშაბი, ამიტომაც კონკურენცია მარშრუტის არჩევის გამო საკმაოდ დიდია, რაც თავის მხრივ შეიძლება ფარული თუ აშკარა კონფრონტაციის მიზეზიც იყოს.

რეგიონში ასევე აღმოჩენილია და მიმდინარეობს ფერადი და იშვიათი ლითონების, ურანის საბადოების ინტენსიური ექსპლუატაცია. კასპიის ზღვაში წარმოებს ზუთისა და სხვა ძვირფასი თევზეულის ქერა, რომელთაგან ზოგიერთის წონა რამდენიმე ცენტნერს აღწევს. ზუთხეული იძლევა ხიზილალას, მისი უმთავრესი ნაწილი საექსპორტოდ იგზავნება და კასპიისპირა ქვეყნებისათვის ყოველწლიურად მილიონობით დოლარი შემოსავალი მოაქვს.

სწორედ ზემოაღნიშნულის გამო დღეისათვის უკვე დასავლეთის და აღმოსავლეთის დაახლოებით 30 ქვეყანამ ცხოველი ინტერესი გამოავლინა და ამ რეგიონში განლაგებულ ქვეყნებთან მჭიდრო პოლიტიკური, სავაჭრო, ეკონომიკური, სამხედრო, კულტურული და იდეოლოგიური ხასიათის კონტაქტები დაამყარა.

მაგრამ ნავთობთან დაკავშირებული გეგმების რეალიზება გართულებულია სერიოზული კონფლიქტებითა და გეოპოლიტიკური ბრძოლით ამ რეგიონში გავლენისათვის.

როგორც საუკუნის დასაწყისში, აქ ერთმანეთს შეეჯახა სახელმწიფოებისა და კომპანიების ინტერესები. რეგიონის ქვეყნები (აზერბაიჯანი, ყაზახეთი და თურქმენეთი) ჯერჯერობით ვერ ახორციელებენ თავიანთი ენერგომატარებლების უშუალოდ მსოფლიო ბაზარზე გატანას. ამ მიზეზის გამო მათთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ნავთობისა და გაზის მარშრუტის არჩევანი, რაზედაც ბევრი რამ არის დამოკიდებული: რეგიონში ამა თუ იმ სახელმწიფოს "შემოჭრა" და მისი რესურსებზე დომინირება, სრულიად განსაზღვრული გეოპოლიტიკური კლიმატის დამყარება, ნავთობის ამა თუ იმ ბაზარზე ორიენტირება, მოგების განაწილება და ა.შ. ყოველივე ზემოაღნიშნული ამწვავებს ბრძოლას მარშრუტის არჩევისათვის და რეგიონის განსაკუთრებული რისკის ზონად აქცევს.

უნდა აღინიშნოს, რომ აშკარა ინტერესთა შეტაკებამ ჯერ კიდევ "საუკუნის კონტრაქტის" ხელმოწერამდე იჩინა თავი (ამ დროისათვის უკვე იგრძნობოდა "თენგიზის" პროექტთან დაკავშირებული "ცივი ომის" ელემენტები აშშ-სა და რუსეთს შორის). მოგვიანებით გამოიკვეთა აშკარა წინააღმდეგობანი რუსეთსა (ირანთან ტანდემში) და აშშ-ს (თურქეთთან და დასავლეთის სხვა პარტნიორებთან ალიანსში) შორის კასპიის ნავთობის განაწილების და მარშრუტის არჩევის საკითხებში.

უკვე 1994 წლის გაზაფხულიდან მოსკოვმა ოფიციალურად დაიწყო კასპიის ზღვის სტატუსის საკითხის გათამაშება; ინტერესების კონფლიქტი თანდათან გადაიზარდა კასპიის ზღვის სტატუსის და ნავთობსადენის მარშრუტის არჩევის საკითხებში პოზიციების მკაცრ დაპირისპირებაში.

არ არის გასაკვირი, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ, ამერიკის შეერთებული შტატების ხელმძღვანელობამ მზერა კასპიის ზღვის რეგიონს მიაპყრო. გამოდიან რა საკუთარი მრავალწლიანი გამოცდილებიდან, აშშ-ს მესვეურები საესეებით აცნობიერებენ, რომ დღევანდელ დღეს მსოფლიო მასშტაბით საკუთარი ინტერესების უზრუნველყოფის ერთ-ერთ უმთავრეს ბერკეტს, ევრაზიის ახლად აღმოჩენილი საბადოების შესაბამისი კონტროლი წარმოად-

გენს.

თავის მხრივ, რუსეთი, რათა არ დაუშვას კასპიის ზღვის რეგიონში მისი გავლენის შესუსტება, ცდილობს აზერბაიჯანის და ყაზახეთის ხელმძღვანელობას უარი ათქმევინოს რუსეთის ტერიტორიის ავლით ნავთობის ტრანსპორტირებაზე. რუსეთის სტრატეგიული მიზანია — სხვადასხვა ხერხებით დაიყუროს აზერბაიჯანის და ყაზახეთის ხელმძღვანელობა ნავთობი რუსეთის ტერიტორიაზე, ბაქო-გროზნო-ნოვოროსიისკის ხაზით გაატაროს, რაც, რუსი ანალიტიკოსების აზრით, საშუალებას მისცემს რუსეთს შეინარჩუნოს პოლიტიკური გავლენა სამხრეთ კავკასიის რეგიონში, შეიღოს მნიშვნელოვანი შემოსავლის წყაროები და, რაც მთავარია, დაუპირისპიროს შეერთებული შტატების "ნავთობის გეოპოლიტიკას", ამავე პრინციპზე აგებული საკუთარი გეოსტრატეგიული კურსი.

ცნობილია, რომ აზერბაიჯანისა და ყაზახეთის ნავთობის ტრანსპორტირების საკითხში რუსეთის ძირითად კონკურენტად თურქეთი უნდა ჩაითვალოს, რომელიც ისრაელთან ერთად ტრადიციულად განიხილება აშშ-ს სტრატეგიულ პარტნიორად და ფაქტურად მისი კურსის გამტარებლად ახლო აღმოსავლეთში. შემოიღო რა 1994 წლის 1 ივლისიდან შეზღუდვები ბოსფორის სრუტეში მსხვილ სანავთობო ტანკერთა გავლაზე, თურქეთმა არა მარტო გააძლიერა სტამბულის ეკოლოგიური უსაფრთხოება, არამედ, რაც მთავარია, ძლიერი დარტყმა მიყენა რუსეთის გეგმებს ნოვოროსიისკის პორტიდან ნავთობის ევროპის ბაზრებზე ტრანსპორტირების საქმეში.

რუსეთი, ხსენებული შეზღუდვების გვერდის ავლის მიზნით, 1995 წლის გაზაფხულზე საბერძნეთთან და ბულგარეთთან ერთად გამოვიდა ინიციატივით ბუნგას — ალექსანდრეპოლისის ნავთობსადენის ამენების შესახებ. აღნიშნული ნავთობსადენის შექმნის მთავარი იდეაა — თურქეთის მიერ შემოღებულ შეზღუდვათა საპასუხოდ, ბოსფორის სრუტის გვერდის ავლით ტანკერთა მემგეობით ნავთობის ნოვოროსიისკიდან ბულგარეთის პორტ ბუნგასამდე მიყვანა და იქიდან ამენებული ნავთობსადენის საბერძნეთის ქალაქ ალექსანდრეპოლისამდე გადატანა. პოლიტიკური თვალსაზრისით, რუსეთი, ამ შემთხვევაში, განამტკიცებს საკუთარ პოზიციებს არა მარტო შავი ზღვის აუზისა და ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე, არამედ, მნიშვნელოვანწილად ევროპაშიც.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ რუსული მხარის თქმით, ტრანსბალკანური ნავთობსადენის ხსენებულ პროექტზე "წინასწარი" პოლიტიკური თანხმობა განაცხადეს ევროკავშირის წევრმა ქვეყნებმა, ხოლო ევროპის უმსხვილესი ბანკები, თუკი ყველა დაინტერესებული მხარე მიიღებს წინადადებას აღნიშნული ნავთობსადენის მშენებლობის შესახებ, მზად არიან გასცენ კრედიტები დაბალი პროცენტებით, აშკარა ხდება, რომ მოცემულ შემთხვევაში, შეინიშნება ევრო-

კავშირის მცდელობა გარკვეულწილად თავი დაანთოს დამოკიდებულებას საუდის არაბეთის ნავთობისა და, შესაბამისად აშშ-საგან, რომელიც, როგორც აღვნიშნეთ, აკონტროლებს რა სპარსეთის ყურის ნავთობის მინოდებას ევროპის ბაზრებზე, ამით გავლენას ახდენს ევროპის სახელმწიფოთა ეკონომიკაზე და პოლიტიკაზე. ამრიგად, ტრანსბალკანური პროექტის განხორციელება შეუწყობს ხელს რუსეთის გეოსტრატეგიულ კურსს მრავალპოლარული მსოფლიო პოლიტიკური მოდელის შექმნის საქმეში.

სიმკტომატურია, რომ ევროკავშირის ექსპერტთა აზრით, უახლოესი 25 წლის განმავლობაში, ევროკავშირის დამოკიდებულება კასპიის ზღვის რეგიონისა და ცენტრალური აზიის ნავთობზე მკვეთრად გაიზრდება. ბუნებრივია, რომ აღნიშნული ტენდენცია შეუმჩნეველი არ დარჩა აშშ-სათვის. ასე მაგალითად, გავლენიანმა სენატორმა და პრეზიდენტობის ყოფილმა კანდიდატმა ნ.დოულმ მსოფლიო ენერგეტიკული რესურსების მნიშვნელობაზე საუბრისას აღნიშნა, რომ "მსოფლიო ნავთობისა და გაზის მარაგთა უსაფრთხოება აშშ-ს და მათი მოკავშირეთა უმნიშვნელოვანეს ინტერესთა კატეგორიას განეკუთვნება". ამასთან ერთად, რ.დოულმის სიტყვების თანახმად, აშშ-ს სანავთობო ინტერესების სფეროში სპარსეთის ყურის რეგიონის გარდა, კავკასიის, ყაზახეთის და ციმბირის რეგიონებიც მოექცნენ.

აშშ-ს კონგრესის პოზიცია კი კასპიის ზღვის რეგიონში ქვეყნის ინტერესების შესახებ ყველაზე უფრო სრულად რესპუბლიკელმა სენატორმა სემ ბრაუნბერგმა გააშუქა. მისი სიტყვებით, აშშ-ს აქ განსაკუთრებულად დიდი ინტერესები აქვს.

კასპიის ზღვის აუზში, ცენტრალური აზიისა და ამიარკავკასიის ქვეყნები, რომლებიც მის პერიმეტრზე არიან განლაგებული, ძნელად რაგიონს, რომელსაც მნიშვნელოვანი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური მნიშვნელობა აქვს აშშ-თვის.

ამასთან ბრაუნბერგი თვლის, რომ ამჟამად გაშინგტონს შეზღუდული შესაძლებლობები აქვს, რათა მან შეძლოს გავლენის მოხდენა ამ რეგიონში მოვლენათა განვითარებაზე. ამიტომაც განაცხადა მან, რომ აშშ-მ დაუყოვნებლად უნდა მიმართოს კასპიის რეგიონთან მიმართებაში აქტიური, თანმიმდევრული პოლიტიკის განხორციელებას.

ხოლო რაც შეეხება "პოლიტიკას რუსეთთან მიმართებაში", სენატორმა განაცხადა:

"აშშ-მ საჭიროა დაარწმუნოს რუსეთი, რათა მან უფრო პოზიტიური როლი ითამაშოს რაგიონში". მისი აზრით, "ჯერჯერობით რუსეთის მოქმედა და განცხადებები იმაზე მატყველებან, რომ რუსეთი არ აღიქვამს ამ სახელმწიფოების სუვერენიტეტსა და დამოუკიდებლობას".

აზერბაიჯანმა ყველა არსებული მომენტის გათვალისწინებით განსაკუთრებული ინტერესი გამოიჩინა ე.წ. "დასავლეთის" მარშრუტისადმი. ეს რა თქმა უნდა არ პასუხობდა რუსეთის ინტერესებს და მან ახალ ხერხებს მიმართა. მოსკოვის ოფიციალურ განცხადებებში (აღსანიშნავია რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს 1994 წლის მაისის ნოტა) მუქარის ტონიც კი გაისმოდა ბაქოსა და დასავლეთის კომპანიების მიმართ, ხოლო შემოდგომაზე რუსეთმა შემოიღო ეკონომიკური ბლოკადის რეჟიმი. ამიერკავკასიაში არსებულმა კონფლიქტებმა, რომლებსაც უშუალოდ აკონტროლებდა, მნიშვნელოვნად გააფართოვა მისი შესაძლებლობები. ნავთობსადენის პრაქტიკულად ყველა მარშრუტულ მოქმედებაში იგრძნობოდა მოსკოვის მიერ კონფლიქტების მანიპულირების ტაქტიკა. საქართველო და აზერბაიჯანი მუდმივად იმყოფებოდნენ საომარი მოქმედებების განახლების საშიშროების წინაშე. ეს კი თავისთავად მოქმედებდა დასავლეთის ქვეყნების სანავთობო პოლიტიკაზე ამ რეგიონში.

რაც უფრო დაჟინებით იბრძოდა რუსეთი ნავთობის თავის ტერიტორიაზე ტრანზიტისათვის, მით უფრო მკვეთრად გაისმოდა თეზისი ჩეჩნეთის კრიზისის შესახებ, რაც "ჩრდილოეთის" მარშრუტის მნიშვნელოვან ხელისშემშლელ პირობას წარმოადგენდა.

1994 წლის დეკემბერში დაიწყო ჩეჩნეთის ომი, რომელიც მოსკოვმა ჩაიფიქრა როგორც ოპერატიული ბლიცკრიგი. დამთხვევა დროისა და ადგილისა შეიძლება შემთხვევითი ყოფილიყო, მაგრამ მისი გეოპოლიტიკური შედეგები შემთხვევითი არ არის.

ჩეჩნეთის ომმა, რომელიც ორი წელი გაიწელა, რუსეთის ყურადღება ნავთობსადენთან დაკავშირებული დიპლომატიისადმი რამდენადმე მოაღწუნა. აგებდა რა ჩეჩნეთის ომს სამხედრო-პოლიტიკური თვალსაზრისით, რუსეთი ნავთობის მარშრუტისათვის ბრძოლასაც აგებდა. ამ კონფლიქტმა მკვეთრად გაზარდა "ჩრდილოეთის" მარშრუტის რისკის კოეფიციენტი და საგრძნობლად შეამცირა რუსეთის შანსები. მან ხელსაყრელი პირობები შექმნა "დასავლეთის" (ბაქო-სუფსა-ჯეიჰანი) ფორსირებისათვის. განმტკიცდა საქართველოს, აზერბაიჯანის და ყაზახეთის ნავთობსატრანზიტო თანამშრომლობა; საგრძნობლად წინ წაიწია დასავლეთთან მათმა სტრატეგიულმა პარტნიორობამ.

1996 წლის შემოდგომაზე ჩეჩნეთის ომმა ტრანსფორმირება განიცადა და შევიდა "ნეგატიური მშვიდობის" სტადიაში (ამ სტადიაშია დღეს თითქმის კავკასიის ყველა კონფლიქტი). მაგრამ კასპიის ნავთობის დიპლომატიის სფეროში მდგომარეობა არა რუსეთის სასარგებლოდ შეიცვალა. ჩეჩნეთთან მდგომარეობა დღემდე გაურკვეველია. უფრო მეტიც, ეს უკანასკნელი ღიად აცხადებს თავისი სუვერენული მონაწილეობის შესახებ ნავთობის ტრანსპორტირების პრობლემის გადაწყვეტაში. ახლა რუსეთი ძლიერ ჩქარობს და ცდილობს დაკარგული შესაძლებლობების აღდგენას. ამიტომ

მაც რუსეთის მესვეურები გაუმართლებლად ოპტიმისტურად გამოთქვამენ პროგნოზებს თავიანთი მარშრუტის სრული მზადყოფნის შესახებ. ამასთან ომის დამთავრება არ ნიშნავს მდგომარეობის გარკვევას. რუსეთის ბრძოლა კასპიის ნავთობის საკუთარ ტერიტორიაზე ტრანზიტისათვის კვლავაც გრძელდება, მაგრამ ახალ გეოპოლიტიკურ ქრილში არ არის გარკვეული, აგრეთვე, რუსეთის უახლოესი პოლიტიკური გეგმები. ერთი სიტყვით, ნავთობსადენის სტრატეგიულ რეჟიმში მუშაობის გარანტიები არ არსებობს — ვაცილებით მეტია კონფლიქტების შესაძლებლობა.

უკანასკნელ პერიოდში სატრანზიტო ქვეყნების თვალსაზრისით განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს საქართველო. 1995 წლის ზაფხულიდან იწყება კასპიის ზღვის ნავთობის თამაშში საქართველოს ჩართვის ფორსირებული პროცესი. ინტენსიურად მიმდინარეობს საქართველოს მონაკვეთის მოსამზადებელი სამუშაოები. მაგრამ საქართველოშიც საქმოდ არის ფეთქებადსაშიშო ზონები: აფხაზეთის და ოსეთის კონფლიქტების ახლანდელი "ნეგატიური მშვიდობის" ფაზაში ყოფნის გამო ქვეყანა ჯერ კიდევ გაურკვევლობაშია. ამასთან ამ ზონებში რუსეთის სამხედრო ბაზებია განლაგებული, ხოლო საქართველო-რუსეთის საზღვარს რუსეთის მესაზღვრეები იცავენ. სრულიად ნათელია, რომ სასამ რუსეთი აკონტროლებს საქართველოს კონფლიქტის ზონებს, იგი მარშრუტის ამ ნაწილსაც აკონტროლებს. ჯერჯერობით კრემლი ღიად არ ახდენს საქართველოს მარშრუტის ტორპედირებას და მისი ასეთი მოქმედება რიგი მიზეზებით შეიძლება იქნას ახსნილი. უპირველეს ყოვლისა მოსკოვის პასიურობა გამოწვეულია იმის რწმენით, რომ საქირო მომენტში კონფლიქტებით შეძლებს მარშრუტის პარალიზებას. მაგრამ შესაძლოა ეს სიფრთხილითაც არის გამოწვეული, რათა მან საბოლოოდ არ დაკარგოს თავისი გავლენა საქართველოზე. გარდა ამისა რუსეთს ჯერ კიდევ აქვს დრო მოფიქრებისათვის: ეს მარშრუტი მოკლე ვადაში არ ჩადგება მწყობრში; დრო ჯერჯერობით უწყობს ხელს, რათა მან არ მიიღოს კარდინალური ზომები.

1997 წლის დასაწყისში გაჩნდა ახალი მარშრუტის პროექტი ბაქო-სუფსა-ოდესა დასავლეთ ევროპა. იდეა ჯერ კიდევ 1995 წელს იქნა გამოქვეყნებული უკრაინის პრეზიდენტის ბაქოში ვიზიტის დროს. 1997 წლის დასაწყისში შედგა საქართველოს პრეზიდენტის ვიზიტი კიევში. ამ ინტენსიური მოლაპარაკებების პროცესში გაჩნდა ახალი ნავთობმარშრუტის ალიანსი აზერბაიჯანი-საქართველო-უკრაინა. უკრაინა არ მალავს, რომ პროექტი მისთვის შეტად მნიშვნელოვანია მისი რუსეთზე ენერგომატარებლობით დამოკიდებულების შესასუსტებლად. რადგანაც პროექტი მიმართულია რუსეთის მარშრუტის ბლოკირებისაკენ, ბუნებრივია,

მოსალოდნელია მოსკოვის კონტრამოქმედებები და არ არის გამორიცხული, რომ გარდა "კონფლიქტების ახალი კერები".

რუსეთი და ამიერკავკასიის ქვეყნები

ამ რამდენიმე ხნის წინ ჟურნალ "სერვაივალში", რომელსაც ლონდონის სტრატეგიული კვლევის საერთაშორისო ცენტრი გამოსცემს, დაიბეჭდა ჯონ უ. რ. ლუპინგუელის სტატია, რომელშიც გაანალიზებულია რუსეთის პოლიტიკა სსრკ-ს დაშლის შემდეგ წარმოქმნილ ახალ დამოუკიდებელ ქვეყნებთან მიმართებაში.

სტატიის ავტორი, რომელიც თანამშრომლობს რადიო "თავისუფალი ევროპის" სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტთან, თვლის, რომ თუმცა რუსეთმა მნიშვნელოვანწილად დაკარგა ის გავლენა და ინტერესი, რომელიც ყოფილ საბჭოთა კავშირს გააჩნდა, იგი ცდილობს მათ შენარჩუნებას თავის საზღვრებზე. ამასთან რუსეთის პოლიტიკა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებთან მიმართებაში თავისი ხასიათისა და საგარეო-პოლიტიკური მიმართულებით დიდ შემოფოთებას იწვევს დასავლეთში.

ავტორის აზრით, სამხედროები მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ უსაფრთხოების სფეროში ახალი პოლიტიკის ჩამოყალიბების საქმეში, თუმცა უშუალოდ არ დომინირებენ მისი განხორციელებისას. არსებობს შეთანხმება რუსეთის სამოქალაქო და სამხედრო ხელმძღვანელობას შორის. ამ შეთანხმებას საფუძვლად უდევს აზრი იმის შესახებ, რომ რუსეთმა უზრუნველყოს თავისი გავლენა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში, რომელსაც რუსეთის ზოგიერთმა მეზობელმა ქვეყანამ "ნეოიმპერიალისტური" უწოდა.

მიუხედავად გლობალური ინტერესების დაკარგვისა, რუსეთი კვლავაც აცხადებს პრეტენზიას ზესახელმწიფოებრიობაზე. ამის საწინდრად ჯ. ლუპინგუელი ორ პირობას მიიჩნევს: პირველი ფსიქოლოგიური ხასიათისაა, ხოლო მეორე ეუფუნება რუსეთის ინტერესებს ახლო საზღვარგარეთის ქვეყნებში. ეს ინტერესები შეიძლება დაყოფილ იქნას კონცეპტუალურად ერთმანეთისაგან განსხვავებულ სამ ძირითად ჯგუფად: პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესები. გარდა ამისა, რუსეთის ინტერესები ხასიათდება მნიშვნელოვანი ეთნიკური განზომილებით იმ 25 მილიონი რუსი ეროვნების ადამიანის გამო, რომლებიც რუსეთის ფარგლებს გარეთ ახლად წარმოქმნილ დამოუკიდებელ ქვეყნებში ცხოვრობენ.

რუსეთის ახალი პოლიტიკა ითვალისწინებს ორიენტირების არსებით შეცვლას და, მათი აზრით, სამხრეთის საზღვრებიდან მომდინარე საფრთხის მოგერიებას. ამასთან მისი შემოფოთება არ შემოიფარგლება მხოლოდ მუსლიმური საფრთხით. სტატიის ავტორს მიაჩნია, რომ როგორც პოლიტიკოსები, ისე სამხედროები ყურადღებით ადევნებენ თვალს თურქეთს. მათ აქვთ ეჭვი, რომ ანკარა ცდილობს რეგიონში თავისი გავლენის გაფართოებას, განსაკუთრებით კი კავკასიაში, რათა ეს გავლენა გაუთანასწოროს ირანის გავლენას და აიცილოს ან მთლიანად შეზღუდოს რუსეთის გავლენა. რუსი

სამხედროების მოქმედების ხასიათი სხვადასხვანაირია, ეს კი მეტყველებს სხვაობაზე სტრატეგიასა და ტაქტიკას შორის, აგრეთვე ზოგიერთ შეზღუდვებზე, რომლებსაც ისინი იძულებულნი არიან გაუწიონ ანგარიში.

"საძარტველო, — აღნიშნულია სტატიის მიხედვით, — წარმოადგენს რუსეთის ახლო საზღვარგარეთის ქვეყნების პოლიტიკაში ჩაბრუნის ყველაზე უფრო აშკარა და ცუდ ვარიანტს.

რუსი სამხედროები აქ ატარებდნენ მეტად დახვეწილ და წარმატებულ სტრატეგიულ ხაზს. ეხმარებოდა რა აფხაზ მეამბოხეებს, რუსეთმა თვით საქართველოს მიგნით შეძლო დაეპირისპირებინა სხვადასხვა ძალები, რის შედეგადაც ამ ქვეყნის მთავრობა იძულებული გახდა მიეღო რუსეთის მიერ შემოთავაზებული პირობები. უფრო მეტიც, შესაძლოა რუსეთის გააჩნია თავისი სტრატეგიული ინტერესები, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ აფხაზეთში მიიღოს დამოუკიდებლობა, რეგიონში რუსული მოსახლეობის სიმცირის, აფხაზეთის შავი ზღვის სანაპიროზე მდებარეობისა და სამხრეთ ოსეთის გათვალისწინებით. წარმოებულმა პოლიტიკამ რუსეთს საშუალება მისცა მატერიალური და ადამიანთა რესურსების მინიმალური დანახარჯებით უზრუნველყო თავისი გეოპოლიტიკური პოზიციის განმტკიცება. არ შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული სტრატეგიული ხაზი წინასწარ იყო მოფიქრებული, მაგრამ უნდა ვივარაუდოთ, რომ არსებული შესაძლებლობების გამოყენებისას რუსეთმა გამოაქვინა საკმაოდ ტაქტიკური მოქნილობა".

სრულიად სხვაგვარი იყო რუსეთის სტრატეგია სომხეთში დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ. ამ ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკაში ბევრი რუსი სამხედრო დარჩა, რასაც ქვეყნის მთავრობის დადებითი რეაქცია მოყვა, ნერს ჯ. ლუპინგუელი.

აზერბაიჯანში, ისევე როგორც საქართველოში, ყველაფრიდან ჩანს, რომ რუსეთი ცდილობდა საკუთარი "ინტერესების შესაბამისად გამოეყენებინა ამ ქვეყანაში წარმოქმნილი არასტაბილურობა. ზოგიერთი წყაროები იტყობინებოდნენ იმის შესახებ, რომ რუსეთი მზარს უჭერდა აჯანყებულთა ხელმძღვანელებს, რომლებმაც ჩამოაგდეს შედარებით პროთურქულად განწყობილი რეჟიმის სათავეში მდგომი აბულფას ელჩიბეი და ხელი შეუწვეს ყოფილი კომუნისტის პეიდარ ალიევის მოსვლას.

საბოლოოდ ავტორი იმ დასკვნამდე მიდის, რომ

კავკასიაში განვითარებულია მოვლენა კიდეც ერთხელ დაამტკიცეს, რომ ეს რაგიონი წარმოადგენს რუსეთის მნიშვნელოვანი ინტერესების რაგიონს".

აქ მოსკოვის პოლიტიკა განისაზღვრება ორი ფაქტორით: რუსეთის შემოერთებით თავისი სამხრეთის, თურქეთთან ახლოს მდებარე საზღვრების გამო და ამ ფლანგის განმტკიცების აუცილებლობით და მეორე — ეკონომიკაში ინტერესებით, განსაკუთრებით — რეგიონის გაზისა და ნავთობის რესურსებით. რუსი უმცირესობის უფლებების დაცვა კი პირიქით, გაცილებით უფრო მცირე როლს თამაშობს, მიუხედავად იმისა, რომ ამიერკავკასიის თითოეულ რესპუბლიკაში ასეულ ათასობით რუსი ცხოვრობს.

მაგრამ ბევრი ანალიტიკოსის აზრი და

რუსეთის შიში იმის შესახებ, რომ აზერბაიჯანის ქვეყნების მიერ დამოუკიდებლობის მიღების შემდეგ რუსეთის აღმოსავლეთით თურქეთი ან ირანი დაიკავება, გაზვიადებული აღმოჩნდა.

1992-1993 წწ. კი, როდესაც აზერბაიჯანმა და საქართველომ უარი განაცხადეს დსთ-ში შესვლაზე, არც თურქეთმა და არც ირანმა არ მიმართეს ამკარად გამოხატულ ანტირუსულ მოქმედებებს, რომელსაც რუსეთი განიხილავდა როგორც მტრულს. კერძოდ, მთიან ყარაბაღში მიმდინარე საბრძოლო მოქმედებებისას თურქეთის პოლიტიკა შემოიფარგლა მკვეთრი განცხადებებით და აზერბაიჯანში გადამდგარი ოფიცრების ჯგუფის გაგზავნით, რომლებმაც არავითარი გავლენა არ მოახდინეს ომის მსვლელობაზე. ამიერკავკასიის რესპუბლიკებს რამდენიმე წელი დასჭირდათ იმისათვის, რომ დარწმუნებულიყვნენ, რომ რუსეთის ზეგავლენა რეგიონის "ცხელ წერტილებზე" გაცილებით უფრო ძლიერია, ვიდრე სხვა ქვეყნებისა. სწორედ ამან აიძულა აზერბაიჯანი და საქართველო 1993 წელს შესულიყვნენ დსთ-ში.

აფხაზეთისა და ყარაბაღის კონფლიქტები, რომელშიც რუსეთი მომრიგებელ-შუამავლის როლში გამოდის (მისი ეს "მოღვაწეობა" დღეს ძირითადად რუსეთის პოლიტიკის განმსაზღვრელი კავკასიაში), ისევე შორსაა მოგვარებისაგან, როგორც ამ რამდენიმე წლის წინათ. საფიქრალია, რომ ჩვენთვის იმის დამთავრებამ და მისი სტატუსის რამდენიმე წლით გადაადგმამ ობიექტურად უბიძგა აფხაზეთისა და მთიანი ყარაბაღის ხელმძღვანელობას უფრო მკაცრი პოზიცია დაიკავონ სამშვიდობო მოლაპარაკებებისას. სტატუს კვოს გაუთავებელი გავრძელება არცთუ უსაფუძვლოდ უთხრის ძირს აზერბაიჯანისა და საქართველოს შეხედულებას რუსეთის პოლიტიკაზე რეგიონში.

პირველ რიგში ეს ეხება რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობებს, რომლის მრავალი ასპექტი დაკავშირებულია აფხაზეთში მდგომარეობის მოწესრიგებასთან. კარგად არის ცნობილი თბილისის ოფიციალური პოზიცია, რომ რუსეთ-საქართველოს 1995 წლის სექტემბრის ხელშეკრულება სამხედრო ბაზების შესახებ შესაძლებელია რეალიზებულ იქნას მხოლოდ ქვეყნის ტერიტორიალური მთლიანობის აღდგენის შემთხვევაში. საქართველოს ამკარა უკმაყოფილება რუსეთის "სამშვიდობო" საქმიანობის გამო და ცდა თურქეთთან საზღვრის დაცვაში შეტი დამოუკიდებლობის გამოჩენისა, რუსეთისათვის არასა-

სურველ, საშიშ სიმპტომს წარმოადგენს.

ყარაბაღის პრობლემის რეალური მოგვარების გარეშე არარეალურია რუსეთს იმედი ჰქონდეს თავისი პოზიციების განმტკიცებისა აზერბაიჯანში. დღესდღეობით ეს ამიერკავკასიის ერთადერთი რესპუბლიკაა, სადაც არ არის რუსეთის ჯარები, ზოლო რუსეთის წინადადება საზღვრების ერთობლივი დაცვის შესახებ, აზერბაიჯანის მიერ უარყოფილი იქნა. 1996 წელს ამ ქვეყნებს შორის დადებული ხელშეკრულება ითვალისწინებს მხოლოდ კოორდინირებას ტერორიზმის, არალეგალური მიგრაციისა და ნარკოტიკების კონტრაბანდის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

ამასთან ერთად მთიანი ყარაბაღის ფაქტიური დამოუკიდებლობა და ამ საკითხში სომხეთის მიერ რუსეთის პოზიციით კმაყოფილება სამხედრო სფეროში რუსეთ-სომხეთის ალიანსის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პირობაა. ქვეყანაში რუსეთის სამხედრო ბაზების არსებობა 25 წლით არის განსაზღვრული, ტარდება ერთობლივი სამხედრო ნგრთნები, სორციელდება საზღვრების ერთობლივი დაცვა, რომელიც მხარეების მიერ ერთობლივ დაფინანსებას ითვალისწინებს თანაფარდობით 50:50. სომხეთი დსთ-ს ერთადერთი ქვეყანაა, რომელთანაც რუსეთს საპაერო თავდაცვის ერთობლივი სისტემა აქვს.

90-იან წლებში განვითარებადმა მოვლენებმა დაგვანახა, რომ აზერბაიჯანისთან მიმართებაში უფრო სწორია ვილავაკოტის არა რუსეთ-თურქეთ-ირანის სამკუთხედზე, არამედ ოთხკუთხედზე დასავლეთის ჩათვლით და შიდაღაბა ხუთკუთხედზეც კი (ავროპაშირი და აშშ). დასავლეთის გავლენა აზერბაიჯანის ქვეყნებზე გაცილებით უფრო ძლიერია, ვიდრე მისი სამხრეთელი მეზობლისა.

ასე აზერბაიჯან-ირანის ახლანდელი ურთიერთობების გაუარესება მეტწილად დაკავშირებულია აშშ-ს გავლენით აზერბაიჯანის გადამწყვეტილებაზე — უარი ეთქვა სანავთობო კონსორციუმ (ATOC)-ში თავისი კუთვნილი აქციების ირანისათვის გადაცემაზე. სხვათა შორის ამ ნაბიჯის შედეგებმა ექვემდებარებინა შანგაიის ჯგუფის ცნობილი თეზისი ისლამისა და ქრისტიანულ ცივილიზაციებს შორის გარდაუვალი დაპირისპირების არსებობის შესახებ.

ამიერკავკასიის ქვეყნების დასავლეთთან ურთიერთობა კი სულ უფრო ვითარდება. 1994 წელს ისინი შეუერთდნენ ნატოს პროგრამას "პარტნიორობა მშვიდობისათვის". 1996 წლის მაისში დაიდო ხელშეკრულებები აზერბაიჯანის, საქართველოსა და სომხეთისა ევროკავშირთან პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ. ამავე წლის ოქტომბერში დაიდო უფრო კონკრეტული ხელშეკრულებები მათ შორის (სომხეთის ხელშეკრულების გაფორმება გადადებული იქნა ოპოზიციის მიტინგის დარბევის გამო, რომელიც ექვემდებარებოდა არჩევნების შედეგების სამართლიანობას), რომლებიც მოიცავს ვაჭრობის, ინტელექტუალური საკუთრების და საბაჟო დაცვის საკითხებს. საქართველოსა და სომხეთს ევროსაბჭოში აქვთ სტუმრების სპეციალური სტატუსი. მათ შეიტანეს გა-

ნაცხადი ამ ორგანიზაციაში შესვლის შესახებ.

90-იანი წლების პირველ ნახევარში ამიერკავკასიის საგარეო ვაჭრობის გეოგრაფიაში მნიშვნელოვანი ძვრები მოხდა. იგრძნობა ტენდენცია ამ სფეროში სამხრეთელი მეზობლებისა და ევროპის ქვეყნების ხვედრითი წილის ზრდისა მაშინ, როდესაც მცირდება რუსეთის წილი. ასე საქართველოს ტვირთბრუნვის 20 პროცენტი 1995 წელს თურქეთზე მოდიოდა; რუსეთი კი მეოთხე ადგილზე აღმოჩნდა (7,5%), აზერბაიჯანის (10,7%), რუმინეთის (8,3%) შემდეგ, თუმცა 1996 წელს აღინიშნებოდა რუსული ექსპორტის საქართველოში 3,2 პროცენტით ზრდა, ხოლო იმპორტისა 2,45-ჯერ.

ზემოაღნიშნული მონაცემები მეტყველებენ იმის შესახებ, რომ ამიერკავკასიის ქვეყნების საგარეო დინებაში სამი ძირითადი მიმართულება იკვეთება: ჩრდილოეთის მიმართულება — რუსეთი, დასავლეთის — ევროკავშირის ქვეყნები, აშშ და სამხრეთის. ამასთან სომხეთისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს დასავლეთის, ხოლო აზერბაიჯანისათვის — სამხრეთის მიმართულება, თუმცა სომხეთის ბაზარზე რუსეთის პოზიციის შესუსტება (დასავლეთთან შედარებით) გამოწვეულია უმანიტარული დახმარების საგრძნობი მოცულობით, რომელზედაც ქვეყნის იმპორტის 1/4 მოდის. სომხეთის რუსეთთან ვაჭრობის მოცულობის შემცირების ტენდენცია გამოიკვეთა 1996 წლის პირველ ნახევარში, როდესაც მან ამავე პერიოდთან შედარებით 76,3% შეადგინა.

რაც შეეხება აზერბაიჯანს — 1995 წელს მოცულობის შემცირება ბევრად დავაჟშირებული იყო თვით რუსეთის მოქმედებასთან, რომელმაც ჩეჩნეთთან ომის დაწყების შემდეგ ფაქტობრივ ბლოკადა დაამყარა სატრანსპორტო ქსელებზე რუსეთ-აზერბაიჯანის საზღვარზე. მხოლოდ 1996 წლის მაისში ეს ბლოკადა შერბილდა, ხოლო საომარი მოქმედებების დამთავრების შემდეგ მოხსნილ იქნა. ამასთან გაზრდილი გადასახადი ვოლგა-დონის არხის გავლისათვის აზერბაიჯანის გემებისათვის უცვლელი დარჩა, რითუღ მდგომარეობაში მყოფი აზერბაიჯანი იძულებული გახდა თავისი საგარეო ნაკადის ორიენტირების შეცვლა განხორციელებინა, რის გამოც 1996 წლის მეორე ნახევარში მისი ტვირთბრუნვის 50% ირანსა და თურქეთზე მოდიოდა.

ამიერკავკასიის ქვეყნებმა უარი განაცხადეს შეერთებულდნენ დსთ-ს ოთხი ქვეყნის საბაჟო კავშირს, რადგანაც მას დამატებითი ხარჯები მოჰქონდა. სომხეთში მიღებული ფინანსური სტაბილიზაციის შენარჩუნების ერთ-ერთი მთავარი ინსტრუმენტია საგარეო-ეკონომიკური კურსის ლიბერალიზაცია. საქონლის ნახევარზე მეტი ქვეყანაში შემოდის საბაჟო გადასახადის გარეშე, ხოლო დანარჩენზე 1996 წლიდან დაწესებულია საბაჟო ტარიფის ერთიანი გადასახადი 10 პროცენტის ოდენობით. სომხეთის საბაჟო კავშირში გაერთიანება ქვეყნისათვის ნიშნავდა 40 მილიონ დოლარზე მეტის დაკარგვას, რაც დაახლოებით მთლიანი საექსპორტო შემოსავლის 1/5-ს შეადგენდა.

ამიერკავკასიის ქვეყნებთან რუსეთის საგარეო ურთიერთობები ბევრად არის დამოკიდებული მის საინვესტიციო და საკრედიტო პოლიტიკაზე ამ რეგიონში. სწორედ ამ მიმართულებებზე ლაპარაკისას

მტკიცდება ადრე გამოთქმული აზრი იმის შესახებ, რომ რუსეთის ძირითადი კონკურენტი ამ რეგიონში დასავლეთია და არა სამხრეთი. მაგ., დამოუკიდებლობის წლებში საქართველოში საზღვარგარეთული პირდაპირი ინვესტიციების 30 მლნ დოლარიდან აშშ-ს წილად მოდის 6,7 მლნ დოლარი, თურქეთზე — 2,1 მლნ დოლარი. სომხეთში 1996 წლისათვის საზღვარგარეთული კაპიტალის მონაწილეობაში რეგისტრირებული იყო 563 სანარმო. პირველ ადგილზე ამ მხრივ იმყოფებოდა ირანი (51), მეორეზე რუსეთი (79), მესამეზე — აშშ (21), თუმცა ინვესტიციების მოცულობის მხრივ საინანაღმდეგო თანმიმდევრობაა: 11 მლნ დოლარი, 6 მლნ რუბლი და 200 ათასი ირანული რიალი (3000 რიალი — 1 დოლარი).

აზერბაიჯანი

	ექსპორტი		იმპორტი	
	1994 წ.	1995 წ.	1994 წ.	1995 წ.
რუსეთი	22,6	18,1	15,2	13,2
ირანი	34,4	39,9	8,6	16,0
თურქეთი	2,5	3,9	9,8	15,7
ევროკავშირი	11,1	8,4	7,8	18,1
აშშ	...	0,1	1,3	2,0

სომხეთი

რუსეთი	38,9	33,0	15,2	20,2
ირანი	6,9	13,3	5,5	13,4
თურქეთი	...	1,0	0,1	3,4
ევროკავშირი	15,2	8,3	18,0	13,3
აშშ	0,5	0,2	20,6	17,1

წყარო: Direction of Trade Statistics Yearbook 1995 TMF, Washington, 1995, p. 103, 112.
Внешнеэкономическая деятельность государств и дружества в 1995 году. М., 1996, с. 17, 28.

ასეთივე სურათია კრედიტების განაწილების მხრივაც: საქართველოს მიერ მიღებული 1588 მლნ დოლარიდან საერთაშორისო სავალუტო ფონზე მოდის 300 მლნ დოლარი, მსოფლიო ბანკზე — 135,1 მლნ დოლარი, რუსეთზე — 147,4 მლნ დოლარი, ევროგაერთიანებაზე — 141,7 მლნ დოლარი, ავსტრიაზე — 8 მლნ დოლარი. გამოანაკლისს წარმოადგენს აზერბაიჯანი. თურქეთისაგან მიიღო კრედიტი 250 მლნ დოლარის ოდენობით მაშინ, როდესაც რუსეთის კრედიტების მთლიანი რაოდენობა შეადგენს 81,5 მლნ დოლარს.

აღსანიშნავია, რომ სამეურნეო ორმხრივი ურთიერთობის ისეთ მნიშვნელოვან მიმართულებაში, როგორიცაა სასაზღვრო თანამშრომლობა, რუსეთი საგრძნობლად უსწრებს თურქეთსა და ირანს. კერძოდ, 1996 წელს აღდგენილ იქნა ელექტროენერგიის გაცვლა რუსეთსა და საქართველოს შორის. შეიქმნა ერთობლივი სანარმო, საქრუსენერგო. დაიწყო აზერბაიჯანიდან დაღესტანში ბუნებრივი გაზის სა-ნაცვლოდ ელექტროენერგიის მიწოდების შესახებ ხელშეკრულების განხორციელება.

ბუნებრივია, რუსეთი, თურქეთი და ირანი ამიერკავკასიაში თავიანთი ინტერესების შესაბამისად

მოქმედებენ. ზოგიერთ საკითხებში მათი ინტერესები შეიძლება ემთხვეოდეს. კერძოდ, რუსეთი და ირანი მომხრე არიან კასპიის ზღვის პრობლემას მოუდგენ გამოდინარე სსრკ-იდან შორის დადებული ხელშეკრულებებიდან, რომელთა თანახმადაც კასპიის ზღვის რესურსები ყველა სანაპირო ქვეყნის საკუთრებაა. აზერბაიჯანი, ყაზახეთი და თურქმენეთი თვლიან, რომ კასპიის საშელფო ზონა გაყოფილ უნდა იქნას სანაპიროზე განლაგებულ ქვეყნებს შორის. 1996 წლის შემოდგომაზე დაწყებულმა კონსულტაციებმა ბოლო უნდა მოეღოთ იურიდიულ კამათს, რომელიც რამდენიმე წელია გრძელდება. მის საბოლოო გადაჭრაში განსა-

კუთრებით არის დაინტერესებული რუსეთი, რამეთუ რუსეთის სანავთობო კომპანია არის ATOC-ს წევრი.

ამიერკავკასიის ქვეყნების ტერიტორიაზე ჩნდება პროექტები, რომელშიც მონაწილეობენ რუსული, თურქული, ირანული და აგრეთვე დასავლეთის კომპანიები. 1996 წელს ხელმოწერილი იქნა ხელშეკრულება აზერბაიჯანის შაჰ-დენიზის გაზოკონდენსატური საბადოს დამუშავების შესახებ. ამ მიზნისათვის შექმნილი კონსორციუმის 10% ეკუთვნის "ლუკოილს", აზერბაიჯანულ SOCAR-ს და ირანულ TNOOC-ს, 9% თურქულ ფირმას, დანარჩენი ინგლისს, ნორვეგიასა და საფრანგეთს.

ნ ა ტ ო - რ უ ს ე თ ი

თანამშრომლობა თუ კონფრონტაცია?

სოციალისტური სისტემის აღსასრულთან ერთად დამთავრდა იდეოლოგიურ საფუძველზე დამყარებული გლობალური წინააღმდეგობა, რომლის ყველაზე უფრო სამიში გამოვლინება ათწლეულების მანძილზე "ცივი ომი" და გამაღებული შეიარაღება იყო.

როგორც აღმოსავლეთში, ისე დასავლეთში დღემდე ცოცხლობს წარსულის ხსოვნა.

ახლაც, ისევე როგორც ადრე, რუსეთისა და პოსტკომუნისტური ევროპის მიმართ დასავლეთის მიერ განხორციელებული პოლიტიკური და სტრატეგიული პურის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან იარაღად ნატო რჩება.

ნატოს პოლიტიკური კურსი დამყარებულია ბლოკში შემავალი ქვეყნების უზარმაზარ სამხედრო-ეკონომიკურ პოტენციალზე და დღეისათვის იგი ერთადერთ რეალური ძალის მქონე სამხედრო ორგანიზაციას წარმოადგენს. ნატოს პოლიტიკა და სტრატეგია უშუალოდ ეხება რუსეთს, ხოლო რუსეთი თავის მხრივ ცდილობს ზეგავლენა მოახდინოს ალიანსის საქმიანობაზე, ანუ რუსეთი და ნატო ერთმანეთის ურთიერთგავლენას განიცდიან.

ნატოს გაფართოება აღმოსავლეთით რუსეთსა და დასავლეთს შორის არსებულ ურთიერთობათა ნიშნა პლანზე დგას და დღესდღეობით მასში ფოკუსირდება ამ ურთიერთობათა ყველა რეალური თუ მოჩვენებითი წინააღმდეგობანი.

ეს საკითხი პრობლემათა ფართო სპექტრს მოიცავს, რომელიც დაკავშირებულია ევროპულ და გლობალურ უსაფრთხოებასთან, რუსეთის საშინაო და სავარეო პოლიტიკის ახალ ორიენტაციასთან.

ნატოს გაფართოების თემა აქტიურად გამოიყენება რუსეთის შიდაპოლიტიკური ბრძოლისას. მან გადაჭარბა პერსონალიზაციის საშინაო თუ საგარეო პრ-

ობლემად და ყველა მანძილზე აქვს პრაქტიკული განაცხადის იმ ეროვნულ იდეაზე, რომლის კიბებითაც ასე შეუხებელია როგორც ხელისუფლება, ისე ოპოზიცია.

სწორედ აბსოლუტური მოუღებლობა ნატოს გაფართოებისა ეარშავის ხელშეკრულების მონაწილე ყოფილი სოციალისტური ქვეყნების ტერიტორიებზე — ის ერთადერთი იდეაა, რაც აერთიანებს ყველა პოლიტიკური წრის წარმომადგენლის — რადიკალ-კომუნისტებიდან დანაშაულები და რადიკალ-ლიბერალებით დამთავრებული.

მაგრამ ამ საკითხისადმი

ტრადიციულ უარყოფით განწყობასთან ერთად, არსებობს ისეთი აზრები, რომ გლობალური აღმოსავლეთისაკენ გაფართოება ხელს შეუწყობს რუსეთსა და ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში დემოკრატიის განმტკიცებას.

ზოგიერთის აზრით კი რუსეთისათვის უმჯობესი იქნებოდა ეფიქრა არა იმდენად ბლოკის გაფართოებისათვის ხელის შეშლაზე, არამედ თანამედროვე რეალობის შესაბამისი სათანადო ახალი ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამხედრო კურსის გამოშვებასა და რეალიზებაზე.

ეს კი სრულებით არ ნიშნავს, რომ რუსეთმა ოლიგოპოური სიმშვიდე შეინარჩუნოს და მონაწილეობა არ მიიღოს მის დასავლეთის საზღვრებთან მიმდინარე პროცესებში. პირიქით, საჭიროა დაუყოვნებლივ გააქტიურდეს ცდები ნამდვილი პარტნიორული თანამშრომლობის განვითარებისათვის მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებთან (ობიექტური შეზღუდვების გათვალისწინებით) და თანასწორუფლებიანი ურთიერთქმედებისა და კოოპერაციისათვის ყველა ეზიშუტით.

უკანასკნელ წლებში ნატოს საქმიანობაში სწრა-

ფი და კარდინალური ცვლილებები აღინიშნება; წარმოებს სამხედრო ძალების საფუძვლიანი რეკონსტრუქცია, რომელსაც თან ახლავს სამხედრო მასშტაბების შემცირება. ასეთი ევოლუცია მნიშვნელოვანწილად განაპირობა მოსალოდნელი კონფლიქტების სახის რადიკალურმა ცვლილებამ. სწორედ ამ კონფლიქტებზეა გათვლილი ბლოკის მთელი სამხედრო-მოსამზადებელი პროცესი.

90-იანი წლების მეორე ნახევარში საბჭოთა კავშირსა და აღმოსავლეთ ევროპაში დაწყებულმა ცვლილებებმა უმოკლეს დროში განაპირობა საერთაშორისო ურთიერთობათა პოლარული კონფრონტაციის მოდელის წგრევა; საგრძნობლად შემცირდა და შემდგომ პრაქტიკულად გაქრა როგორც გლობალური ატომური ომის, ისე ევროპაში "დიდი ომის" საშიშროება. აღნიშნულმა მდგომარეობამ არააქტუალური გახდა აღიანის იმ სამხედრო ძლიერების კომპონენტების განვითარება, რომლებიც ათწლეულების მანძილზე განიხილებოდა ამ სახის კონფლიქტებში გამოსაყენებლად; ამასთან სოციალისტური სისტემის მსხვრევამ, რომელმაც გლობალური საშიშროება მოხსნა, თავის მხრივ, გამოიწვია დაძაბულობის ზრდა რეგიონალურ და ლოკალურ დონეზე. ნატოს შესვეურთა თვალსაზრისით, ფართომასშტაბიანი რეალური (იუგოსლავია, კავკასია, დნეპრისპირეთი) და პოტენციური მცირე ინტენსივობის კონფლიქტები ნატოსაგან — ერთადერთი ძალოვანი ორგანიზაციისაგან, რომელსაც უნარი შესწევს ძალისმიერ გამოწვევაზე უკუქმედებისა, ადეკვატურ რეაქციას მოითხოვენ.

საბოლოოდ 90-იანი წლების დასაწყისში ჩრდილოატლანტიკური ბლოკი თავისი სამხედრო სისტემის, მათ შორის შეიარაღებული ძალების, სტრუქტურის გარდაქმნას შეუდგა. ამ გარდაქმნის მიზანი იყო გლობალური პარამეტრისა და, განსაკუთრებით, რეგიონალური კონფლიქტებისათვის მზადება.

სწორედ ამის შედეგი იყო არსებითი ცვლილებები ბლოკის სამხედრო მშენებლობის სტრატეგიაში და მისი სამხედრო-ეკონომიკური საქმიანობის მასშტაბების საგრძნობი შემცირება. გაძლიერდა ნატოს სამხედრო ორგანიზაციიდან სამხედრო-პოლიტიკურ ორგანიზაციად ტრანსფორმირების პროცესი; ძვრბილდა და გადაიხედა მისი ზოგიერთი სამხედრო და პოლიტიკური დოქტრინა, რომელიც ადრე მიმართული იყო საბჭოთა კავშირისა და ვარშავის ხელშეკრულების წევრ ქვეყანათა წინააღმდეგ. პოლიტიკური თვალსაზრისით ეს გამოიხატა ერთმანეთის — როგორც მტრების აღქმაზე უარის თქმაში. სამხედროში — წინა სასაზღვრო ტერიტორიებზე განლაგებული სამხედრო ძალების უფრო მცირერიცხოვანი მობილური ძალებით შეცვლაში, ბლოკის ძირითადი ძალების ცენტრალურ ზონაში დისლოკაციისა და ატომური პოლიტიკის ზოგიერთი ასპექტისა და სტრატეგიის პოზიტიურ კორექტირებაში.

ლონდონის (1990 წ. ივლისი), რომის (1991 წ. ნოემბერი) ნატოს საბჭოს სესიებზე დამტკიცდა ბლოკის ახალი სტრატეგიული კონცეფცია, რომელიც ითვალისწინებს ძალისმიერი სტრუქტურების ფუნდამენტურ გარდაქმნას. ამ მიმართულებით მოღვაწეობამ დამატებითი იმპულსი მიიღო ბერლინის სესიაზე (1996 წ. ივნისი).

ბლოკის წევრი ქვეყნების უსაფრთხოებისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვის სტანდარტულ ფუნქციასთან ერთად ეს კონცეფცია ითვალისწინებს ვაეროსა და ეუთუ-ს მიერ კრიზისული სიტუაციების მოწესრიგებას და ომის თავიდან აცილების მიზნით განხორციელებულ ოპერაციებში, ბლოკის ფართო შესაძლებლობების გამოყენებით, აქტიურ დახმარებას.

ამასთან დაკავშირებით ნატოს წევრი ქვეყნების ხელმძღვანელებმა 1992 წელს მიიღეს გადაწყვეტილება ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ერთ ძირითად დებულებაში ცვლილებების შეტანის შესახებ. ამ დებულების თანახმად ნატოს ძალები არ შეიძლება იყოს ყოფილიყო გამოყენებული მშვიდობის შენარჩუნების მიზნით, გარდა მის პასუხისმგებლობის ქვეშ მყოფი ზონისა. ამასთან შეტანილი ცვლილებების შესაბამისად ნატო დამოუკიდებლად არ იმოქმედებს. გაეროს მანდატი ასეთი ოპერაციების ჩატარებისას აუცილებელი იქნება. ახალი სტრატეგიული კონცეფცია ითვალისწინებს ფორმირების ჩამოყალიბებას, რომელთაგან ბევრი ინტერნაციონალური უნდა იყოს და მათი დანიშნულება მოულოდნელ მდგომარეობაზე ნატოს მოქნილი რეაქციის უზრუნველყოფაა.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ პოლიტიკური მდგომარეობის ცვლილებისა და ბლოკის ახალი მიზნებისა და ამოცანების დასახვასთან ერთად, მშვიდობის უზრუნველყოფისას (თვით კონფლიქტების ლიკვიდაციის ჩათვლით), წმინდა სამხედრო მეთოდების გამოყენების როლი საგრძნობლად მცირდება. არანაკლები მნიშვნელობა აქვს ასეთი კონფლიქტების თავიდან აცილებისათვის მექანიზმების გამოშვებას, ყოველ შემთხვევაში იმ ეტაპზე მაინც, სანამ იგი ღია საომარ კონფრონტაციამდე მივიდოდეს.

ამასთან ნატოს დოქტრინალური განაწესის პოლიტიკური მხარე, ისევე როგორც ადრე, დამყარებულია "არმედიის დოქტრინაზე", რომლის საფუძველსაც ჩრდილოატლანტიკური კავშირის საქმიანობის ორი ძირითადი პრინციპი წარმოადგენს: პირველი — "თავდაცვა", რომელიც ნიშნავს სამხედრო პოტენციალის გაძლიერებას და აუცილებლობის შემთხვევაში მის გამოყენებას. მეორე "დიპლომა", რომელიც ითვალისწინებს დაძაბულობის შენელებას, მაგრამ "ძალის პოზიციიდან". ახალ პირობებში ამ დოქტრინას დაემატა ახალი პრინციპი — "თანამშრომლობა" და ამ პრინციპის რეალიზებაში და ბლოკის პერსპექტიულ გეგმებში რუსეთსა და ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებთან ურთიერთობას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს, ხოლო ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებთან უფრო მჭიდრო ინტეგრაცია მის უმნიშვნელოვანეს ამოცანას წარმოადგენს.

90-იანი წლების დასაწყისში მნიშვნელოვანი ნაბიჯები იქნა გადადგმული პროგრამული ხასიათის დიდმასშტაბიანი ლონისძიებების გამოშვებისა და განხორციელების მხრივ. მათ შორის შეიძლება დავასახელოთ ისეთები, როგორიცაა ჩრდილოატლანტიკური თანამშრომლობის საბჭოსა და პროგრამა "პარტნიორობა მშვიდობისათვის" შექმნა. ეს უკანასკნელი ითვალისწინებს თანამშრომლობას იმ ქვეყნებთან, რომლებიც არ შედიან ნატოს ბლოკში. ნატოსა და რუსეთის ურთიერთობებში გაჩნდა ერ-

თოვლივი საქმიანობის ისეთი სფეროები, როგორიცაა: სამშვიდობო ძალების ფორმირება, მუშაობა რუსი ოპერაციების განხორციელება და სხვა. აღნიშნული ხელს უწყობს მხარეთა პოზიციების დაახლოებას, განსაკუთრებით კი კრიზისულ მდგომარეობაში და რეგიონებში (თუმცა როგორც იუგოსლავიის სურათმა დაგვანახა, ყოველთვის არა), რამეთუ ახალ შესაძლებლობებს ქმნის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის სფეროში არსებული ფართო სპექტრის პრობლემების განხილვისა და გადაჭრისათვის აუცილებელი მეთოდების გამოყენებაში.

მაგრამ უკანასკნელი წლების პრაქტიკამ დაგვანახა, რომ

ნატოს ახალი პოლიტიკა პოსტკონფრონტაციულ ხანაში ჯერ კიდევ არ არის მთლიანად განსაზღვრული და ჩამოყალიბების პროცესშია.

1992 წლის ავტორიტეტულმა ვაშინგტონის საერთაშორისო სტრატეგიული კვლევის ცენტრმა გამოქვეყნა სპეციალური შრომა "სახეშეცვლილი ატლანტიკური კავშირი", რომელიც მოამზადა ამ ცენტრის ყველაზე უფრო გამოჩენილი სპეციალისტების ჯგუფმა. მათი აზრით, "ცივი ომის" დამთავრების შემდგომ ერაში ჩრდილოატლანტიკური კავშირის როლი, ამოცანები და, შესაძლოა, ფუნქციებიც უნდა შეიცვალოს. ევროპაში მის ამოცანად კვლავ რჩება "გაუმჯობესებს ევროპისა და საერთაშორისო უშიშროების სფეროში მიმდინარე გაუთავებელ მოვლენებს". ამ ევოლუციისა და თავისი ფუნქციების გაფართოებისას — თვლიან სპეციალისტები — ნატოს ჯანსაღი კავშირი, მასში აშშ-ს აქტიური მონაწილეობით, ალბათ, საუკეთესოდ შეძლებს ევროპისა და მის გარშემო სტაბილურობისა და უსაფრთხოების შენარჩუნებას". ნატომ — აღნიშნულია შრომაში, — შეიძლება შეასრულოს მნიშვნელოვანი როლი აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის ქვეყნების ახალი დემოკრატიების ტრანსატლანტიკურ სახლში მოზიდვის გაძლიერების საქმეში". ნაზს უსვამენ იმასაც, რომ ევროპის ახალი დემოკრატიული ქვეყნების ნატოში მონაწილეობა პოლიტიკურ მდგრადობას მისცემს აღმოსავლეთ და ცენტრალურ ევროპაში მიმდინარე რეფორმებს. თუმცა ექსპერტების რეკომენდაციით, ალიანსი მათ წევრობას დაუყოვნებლივ კი არ უნდა დათანხმდეს, არამედ რაღაც გარკვეული დროის შემდეგ, რამეთუ შენარჩუნებულ იქნას მოქმედებისა და არჩევანის თავისუფლება".

როგორც მოვლენათა განვითარებიდან ჩანს, ნატოს ხელმძღვანელობამ გაითვალისწინა ეს რეკომენდაციები და აღმოსავლეთ და ცენტრალური ქვეყნებისაგან განსხვავებით, რომლებიც ცალ-ცალკე ცდილობდნენ ბლოკში ინტეგრირების პრობლემის გადანაცხვას, ასე თუ ისე უფრო კოორდინირებული მიდგომა არჩია.

საკმაოდ მოქნილად, ისე, რომ არ გამოენივა გართულებები რუსეთთან ურთიერთობაში, სხვადასხვა არხებით ნატო დაადგა ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების თანდათანობით ალიანსში

ჩართვის კურსს, რაც სრულიად შეესაბამებოდა ამ ქვეყნების მიზნებსა და სურვილს. ამით რუსი პოლიტიკოსების აზრით "ნატო შეეხო რუსეთის ინტერესების ყველაზე უფრო მგრძნობიარე სფეროს — სფეროს ურთიერთობისა ყოფილი ვარშავის ხელშეკრულების ქვეყნებთან, მათ პოლიტიკური და სამხედრო ორიენტაციის შეცვლას ახალ პირობებში".

1994 წლის 10-11 იანვარს ბრიუსელში ნატოს წევრი სახელმწიფოებისა და მთავრობის მეთაურების შეხვედრაზე, ნატომ ოფიციალურად წამოაყენა თავისი ინიციატივა "პარტნიორობა მშვიდობისათვის", რომელიც, როგორც ჩრდილოატლანტიკური საბჭოს სესიის დეკლარაციაშია ნათქვამი, "ხელს შეუწყობს უშიშროების სფეროში ახალი ურთიერთობების ფორმირებას ჩრდილოატლანტიკურ კავშირსა და მის პარტნიორებს შორის".

პროგრამა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულება გახდა, რომლითაც ბოლო წლებში ნატო ზეგავლენას ახდენს რუსეთზე. თავის მხრივ რუსეთის დამოკიდებულება პროგრამისადმი "პარტნიორობა მშვიდობისათვის" თავისი მნიშვნელობით გამოვიდა მხოლოდ რუსეთ-ნატოს ურთიერთობების ჩარჩოებიდან. რუსეთის მონაწილეობაზე ან არ მონაწილეობაზე ამ პროგრამაში დამოკიდებული გახდა მისი მთელი სტრატეგიული კურსი. ფაქტურად რუსეთი პრინციპიულად არჩევანის წინაშე დადგა: ან მსოფლიო მოწინავე დემოკრატიულ თანამეგობრობასთან ერთად სტაბილურობისა და უსაფრთხოებისათვის ერთ დინებაში ყოფნა, ან გარეშე სამყაროსაგან თავისი საშინაო და საგარეო მოუწყობლობით იზოლაციაში დარჩენა.

ნატოს გაფართოების პროცესი დაწყებულია. იგი შეიძლება სხვადასხვა ტემპებით მიმდინარეობდეს. მაგრამ ამ პროცესის უკან დაბრუნება უკვე შეუძლებელია (ისევე როგორც შეუძლებელია სსრკ-ს აღდგენა).

ბლოკის პოლიტიკური გაფართოება ფაქტურად უკვე სახეზეა. რუსეთს ახლა საქმე აქვს ნატოს წევრი ქვეყნების, აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის ქვეყნების (მათ შორის პალტისპირეთის) საერთო პოზიციასთან.

ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები, რომლებიც მთელი ომისშემდგომი პერიოდის სსრკ-ს სამხედრო-პოლიტიკური მთლიანობის სფეროში იყვნენ, მიიღწიან თავი გაითავისუფლონ "უფროსი ძმის" მკაცრი მეთვალყურეობისაგან, დისტანცირდნენ თავისი ყოველი პარტნიორობისაგან და თავი დაიზღვიონ რუსეთში მოვლენათა არასასურველი განვითარების შემთხვევაში "აღმოსავლეთის ახალ საშიშროებისაგან". გარდა ამისა, ეს ქვეყნები (ბალტიისპირეთის ქვეყნების ჩათვლით) ცდილობენ თავიანთი საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების რუსეთიდან დასავლეთ ევროპაზე შეცვლას, რაც კიდევ უფრო აძლიერებს მათ ნატოსაკენ ლტოლვას და თუმცა ევროკავშირში ამ ქვეყნების შესვლაზე ჯერ ლაპარაკიც არ არის, თვითონ ტენდენცია და მიზანი საკმაოდ ნათელია.

რუსეთის პოზიციის ძირითადი პრინციპი იმაში მდგომარეობს, რომ ნატოს გაფართოება მთლიანობაში რუსეთისათვის არახელსაყრელია. 1997 წლის 17 მარტს პრაზიდანტმა ელცინმა, როდესაც იგი ლაპარაკობდა რუსეთის მსახლო მსხვერპლ ნატოში, განაცხადა, რომ ეს "გამორიცხულია".

და აი ხანგრძლივი დებატების შემდეგ კომპრომისი მიღწეულ იქნა: 1997 წლის 27 მაისს პარიზში ხელმოწერილი იქნა ფუძემდებელი აქტი რუსეთის ფედერაციისა და ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციის შორის ურთიერთობის, თანამშრომლობისა და უსაფრთხოების შესახებ. რთული და მომქანცველი მოლაპარაკებების შედეგად მხარეები შევიდნენ კონსენსუსამდე. პარიზში პრეზიდენტმა ელცინმა აღნიშნა, რომ "აქტი — ეს დიდი ნაბიჯია რუსეთისათვის, ნატოსათვის, ევროპის ყველა ქვეყნისათვის".

აღნიშნული დოკუმენტი ითვალისწინებს რუსეთ-ნატოს მუდმივმოქმედი საბჭოს შექმნას, სადაც გადამწყვეტილებების მიღება კონსენსუსის პრინციპით მოხდება. აქტი ნატო ადასტურებს, რომ ახალ წევრ-სახელმწიფოების ტერიტორიებზე არ განლაგებს "არსებით საბრძოლო ძალებს" და "დაეყრდნობა ზემოაღნიშნული ამოცანების ადეკვატურ ინფრასტრუქტურას". აღიანის წევრმა სახელმწიფოებმა აგრეთვე დაადასტურეს, რომ "მათ არა აქვთ გადამწყვეტილება ახალი წევრი ქვეყნების ტერიტორიებზე ატომური იარაღის განლაგებისა... იმის ჩათვლით, რომ ნატოს არა აქვს გადამწყვეტილება, გვემუხი ან მიზეზები ამ ტერიტორიებზე შექმნას იარაღის სანაშენები, არც ამ სანაშენებისათვის ახალი ობიექტების მშენებლობის გზით და არც ატომური იარაღის ძველი სანაშენების გამოყენებით". მხარეები შეთანხმდნენ, რომ მიუხედავად ახალი წევრების მიღებისა, საერთო ჯამში ნატოს შეიარაღება არ გაიზრდება. მხარეები, აგრეთვე, დაპირდნენ ერთმანეთს, რომ გამოიჩინენ "თავშეკავებას", რამეთუ არ დაუშვან ერთმანეთის კანონიერი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის ზარალის მიყენება.

აი რა შეხედულებისა არის ამ აქტის შესახებ აშშ-ს ყოფილი სახელმწიფო მდივანი ჰენრი კისინჯერი:

მისი აზრით, ნატოს აღმოსავლეთისკენ გაფართოების პროცესი წარმოადგენს ურთიერთსაინააღმდეგო მოსაზრებების განონასწორების ცდას; ერთის მხრივ ეს არის შიში იმის შესახებ, რომ ხელი კრან რუსეთს, მეორეს მხრივ — შიში ცენტრალურ ევროპაში რუსეთისა და გერმანიას შორის არსებულ ტერიტორიაზე ვაკუუმის შექმნისა.

ყოფილმა სახელმწიფო მდივანმა სერიოზული შეშფოთება გამოთქვა ზემოაღნიშნული აქტის გამო და იგი შეაფასა, როგორც "ცდა რუსეთის შემოღობვისა ნატოს საბჭოში როლის შეთავაზების გზით".

ყველაზე "დიდ შეშფოთებას" კისინჯერი გამოთქვამს კონსულტაციური მექანიზმის გამო, რომელსაც ეს აქტი ითვალისწინებს: "ისე გამოდის, თუ პოლონეთი იგრძნობს, რომ მას რუსეთი ემუქრება, მაშინ, შესაძლოა, პირველად მან ერთობლივ მუდმივ საბჭოს უნდა მიმართოს" — სარკაზმით აღნიშნა მან. იგი უკმაყოფილოა იმითაც, რომ "სრულიად ნათელია პოლონეთს, უნგრეთს და ჩეხიას აღიანისში იღებენ რო-

გორც მეორეხარისხოვან სუბიექტებს, რომელთა მიმართაც იმოქმედებს უპრეცედენტო შეზღუდვები ჯარებისა და ატომური იარაღის განლაგების თაობაზე". მან წამოაყენა წინადადება სენატის რეზოლუციაში, საბჭოსთან დაკავშირებით, ვაშინგტონის ხელშეკრულებით, აღიანისში სამი ახალი წევრის მიღების თაობაზე გამოხატული ყოფილიყო აზრი იმის შესახებ, რომ რუსეთი უარს ამბობს ევროპაში ყველა სახის ზენოლასა და მუქარაზე". მან გამოთქვა აზრი პოლონეთის, ჩეხეთის და უნგრეთის ერთობლივ საბჭოში დაუყოვნებლივ ჩართვის თაობაზე.

განსხვავებული აზრი აქვს ნატოს გაფართოებაზე აშშ-ს ყოფილ ელჩს სსრკ-ში ჯეკ მეტლოკს. მას მიაჩნია, რომ აღმინისტრაციის გეგმები ნატოში ახალი წევრების მიღების შესახებ "კარგად გააზრებული არ არის" და "თუ ეს ინიციატივა მოწონებული იქნება სენატის მიერ, მაშინ, შესაძლოა, ისტორიაში იგი შევიდეს, როგორც ყველაზე დიდი სტრატეგიული შეცდომა "ცივი ომის" შემდგომ პერიოდში. იმის მაგივრად, რომ გაძლიერდეს ამერიკის შეერთებული შტატების, მისი მოკავშირეებისა და იმ ქვეყნების უსაფრთხოება, რომელთაც აღიანისში შესვლა სურთ, სრულიად შესაძლოა მოვლენები ისე განვითარდეს, რომ შეიქმნას ყველაზე უფრო დიდი საფრთხე აშშ-თვის საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ".

ამასთან მეტლოკმა აღნიშნა, რომ რუსეთის ტერიტორიაზე განლაგებულია ატომური იარაღის, გამდიდრებული ურანის და პლუტონის უზარმაზარი მარაგი, დაახლოებით 50 ათასი ტონა ქიმიური იარაღი და რომ "დღეს არ არის იმის საშიშროება, რომ რუსეთის მთავრობა გამოიყენებს ამ იარაღს აშშ-ს ან მისი მოკავშირეების წინააღმდეგ, მაგრამ არსებობს იმის საშიშროება, რომ ეს იარაღი "უპასუხისმგებლო ხელებში" მოხვდეს. ევრაერთარი რაკეტისაწინააღმდეგო დაცვა ვერ დაგვიცავს ჩვენ იმ იარაღისაგან, რომელიც შეიძლება ტერორისტებისათვის ჩვეულებრივი გზით იქნას გადაადგილებული — გემით, მსუბუქი თვითმფრინავით, მიკროფურგონით და შეიძლება "დიდი ზურგჩანთითაც კი" — აღნიშნა მან. "ნატოში ახალი ქვეყნების გაერთიანება ჩვენ ვერ დაგვიცავს იმ რეალური საფრთხისაგან, რომელიც შე დავინახუ. ამასთან ნატოში ახალი წევრების მიღება რუსეთისათვის იქნება სივანალი, განსაკუთრებით კი სამხედროებისათვის, რომ ჩვენ რუსეთს, როგორც პოტენციურ მტერს, ისე განვიხილავთ. ეს კი შეუთავსებელია იმ გარანტიებისათვის უსაფრთხოების დარგში და იმ დონის თანამშრომლობისათვის, რომელიც შევთავაზებთ ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს".

რა თქმა უნდა, დღეს ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ აქტის ხელმოწერასთან ერთად ყველა, ნატოს გაფართოებასთან დაკავშირებული პრობლემები და წინააღმდეგობები დაძლეული იქნება, მწვავე და შესაძლოა კრიზისული მდგომარეობის საბაბი შეიძლება გახდეს მაგალითად ბალტიისპირეთის და დსთ-ში შემავალი ქვეყნების ბლოკში ჩართვა. ამ შემთხვევაში, როგორც რუსეთი აცხადებს, იგი დააყენებს საკითხს ხელშეკრულებიდან რუსეთის ცალმხრივი გამოსვლის შესახებ.

სახელმწიფო საზღვარი, როგორც სახელმწიფოებრიობის ერთ-ერთი უმთავრესი ატრიბუტი

(საქართველოს მახალითი)

ლევან ალაფიშვილი

იურიდიულ ენაზე ცნება "სახელმწიფო საზღვარი" ნიშნავს ხაზს და ამ ხაზის გაყოფებით გამავალ ვერტიკალურ სიბრტყეს, რომელიც გამოყოფს სახელმწიფოს ტერიტორიას — ხმელეთს, წყალს, ნიჟს, საჰაერო სივრცეს, მომიჯნავე სახელმწიფოს ტერიტორიისაგან.

ვფიქრობთ, განმარტებიდან ნათლად ჩანს სახელმწიფოსათვის მისი საზღვრის მნიშვნელობა და მასთან დაკავშირებული სამართლებრივი, პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ სხვა პრობლემატური საკითხების გადაწყვეტის სასიცოცხლო მნიშვნელობა. მხედველობაში გვაქვს, როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ფუნქციონირება, ასევე სახელმწიფოთშორისი ურთიერთობები.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით საქართველოსათვის დღეს უმნიშვნელოვანესია სახელმწიფო საზღვრის განსაზღვრა და შესაბამისად მისი დაცვა. აღნიშნულის აქტუალურობა კიდევ ერთხელ ნათლად დაგვანახა უკანასკნელ ხანს საქართველოს სახელმწიფოს საზღვარზე მომხდარმა ინციდენტებმა.

უპირველესი პრობლემა, რომელიც საჭიროებს გადაჭრას, გახლავთ საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრა. სამართლებრივ სტატუსში იგულისხმება საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის სტატუსის განსაზღვრა, როგორც შიდა კანონმდებლობით, ასევე მომიჯნავე სახელმწიფოებთან ორმხრივი შეთანხმებებით თუ ხელშეკრულებებით.

საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად საქართველოს ტერიტორია და მისი საზღვრები განისაზღვრა 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით.

ცნობილია, რომ სახელმწიფო წარმოადგენს ხალხთა ერთობას, რომელიც ფუნქციონირებს გარკვეულ ტერიტორიაზე. ამ თვალსაზრისით საქართველოს კონსტიტუციით საქართველოს ტერიტორია, მისი ფარგლები განისაზღვრა 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით. ამავე ფარგლებში იქნა საქართველოს სახელმწიფო აღიარებული სახელმწიფოთა მსოფლიო თანამეგობრობისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ. ორიოდე სიტყვით განვმარტოთ, თუ რას გულისხმობს საქართველოს ტერიტორიის განსაზღვრა 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით. ეს ნიშნავს, რომ საქართველოს ტერიტორიის და შესაბამისად საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დადგენის საფუძვლად აღიარებულია საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში მოკავშირე რესპუბლიკებთან საქართველოს სსრ-ს ადმინისტრაციული საზღვრები. შესაბამისად საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საერთაშორისო თანამეგობრობისა და ორგანიზაციების მიერ ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები, მათ შორის საქართველოც, იურიდიულად და ფაქტობრივად აღიარებულ იქნა მათ ადმინისტრაციულ საზღვრებში. სამწუხაროდ, საქართველომ დამოუკიდებლობის (იგულისხმება 1918-1921 წლები — ლ.ა.) პერიოდში ცნობილ მიზეზთა გამო, ვერ შეძლო მეზობელ სახელმწიფოებთან საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის სამართლებრივი განსაზღვრა — დღეისათვის არ მოგვეპოვება ასეთი ნორმატიული ბაზა.

საქართველოს ტერიტორიის 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობის განსაზღვრითა და აღიარებით საქართველოს წილად ხვდა ის მძიმე მემკვიდრეობა, რომელიც არსებობდა სსრკ-ში, შიდა ადმინისტრაციული მოწყობისა და საზღვრების სფეროში.

ტერიტორიისა და საზღვრების 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობის აღიარებით საქართველოს წილად ხვდა სსრკ-ს მძიმე მემკვიდრეობა შიდა ადმინისტრაციული მოწყობისა და საზღვრების სფეროში.

როგორც აღვნიშნეთ, საჭიროა საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის განსაზღვრა-დაფიქსირებისათვის შესაბამისი სამართლებრივი ბაზის შექმნა, რაც უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს მომიჯნავე სახელმწიფოებთან მოლაპარაკებების წარმოებასა და ხელშეკრულებების დადებას. სწორედ სახელმწიფოებო ბაზის შექმნის შემდეგ შეგვეძლება ვიმსჯელოთ სახელმწიფო საზღვრის სტატუსზე, რეჟიმზე და მის დაცვაზე. მართალია, არსებობს ხელშეკრულებები საქართველოსა და მის მომიჯნავე სახელმწიფოებს შორის მეგობრობის, თანამშრომლობისა და ურთიერთუსაფრთხოების შესახებ ("წარჩო ხელშეკრულება" — ლ.ა.), რომლებშიც მხარეები სახელმწიფო სუვერენიტეტთან, ტერიტორიულ მთლიანობასთან და სხვა საკითხებთან ერთად აღიარებენ საქართველოს საზღვრების ურღვევობას, მაგრამ თუ სად გადის კონკრეტულად ეს საზღვარი, რომელ გეოგრაფიულ კოორდინატებში ემთხვევა საქართველოს სახელმწიფო მომიჯნავე სახელმწიფოებს, პრაქტიკულად განსაზღვრული არ

არის. ამჟამად მიმდინარეობს სახელმწიფოთშორისი მოლაპარაკებები მომიჯნავე სახელმწიფოებთან საზღვრის დასადგენად (დელიმიტაცია — ლ.ა.). თუმცა აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ 1997 წლის 14 ივლისს დადებულია და საქართველოს პარლამენტის მიერ რატიფიცირებულია "სასაზღვრო ხელშეკრულება საქართველოსა და თურქეთის რესპუბლიკას შორის" და ოქმი "საქართველოს მთავრობასა და თურქეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის შავ ზღვაზე საზღვაო საზღვრის დადასტურების შესახებ".

წინამდებარე წერილში მოკლედ მიმოვიხილავთ იმ პრობლემათკას, რომელიც არსებობს მომიჯნავე სახელმწიფოებთან სასაზღვრო მოლაპარაკებების წარმოების პროცესში.

საქართველო — სომხეთი

საქართველო-სომხეთის სახელმწიფო საზღვრის დელიმიტაციის და დემარკაციის სამთავრობო კომისიები საკმაო ხანია რაც შეიქმნა. კომისიების პირველი ერთობლივი სხდომა გაიმართა 1997 წლის 17-19 თებერვალს, რომელზეც ჩამოყალიბდა სამუშაო გეგმები და განისაზღვრა კონკრეტულ სამუშაოთა ჩატარების ვადები და ეტაპები, მაგრამ სამწუხაროდ, სომხეთის სამთავრობო კომისიის მიზენით დღემდე პრაქტიკულად არ ჩატარებულა არავითარი სამუშაო. ამდენად მუშაობები მსჯელობა რაიმე პრობლემაზე.

მიუხედავად ამისა, საქართველო-სომხეთის სასაზღვრო ურთიერთობებზე მსჯელობის თვალსაზრისით ყურადღება გვინდა შევანეროთ ორ დოკუმენტზე.

პირველი გახლავთ "ხელშეკრულება საქართველოსა და სომხეთის რესპუბლიკების მთავრობათა შორის ტრანზიტის შესახებ" (დადებულია 1919 წლის 3 ნოემბერს, ხოლო რატიფიცირებულია საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ 1919 წლის 14 ნოემბერს)¹.

ამ ხელშეკრულების პირველ პუნქტში აღნიშნულია: "დანესდეს თავისუფალი ტრანზიტი, ე.ი. უგადასახადო ტრანზიტი — იმ ტვირთისათვის, რომელიც იგზავნება სომხეთის რკინიგზით სომხეთის საზღვარს გარეშე ადგილებიდან საქართველოში ან საქართველოდან სომხეთის საზღვარს გარეშე ადგილებში და აგრეთვე იმ ტვირთისათვის, რომელიც იგზავნება საქართველოს რკინიგზით, საქართველოს საზღვარს გარეშე ადგილებიდან სომხეთში ან სომხეთიდან საქართველოს საზღვარს გარეშე ადგილებში". ფაქტია, რომ აღნიშნული ხელშეკრულების დადებამდე მხარეებმა უნდა აღიარონ როგორც საზღვრები მთლიანად, ასევე უშუალოდ მათი სახელმწიფოების გამყოფი საზღვარი. სამწუხაროდ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ რაიმე დოკუმენტი, რომელშიც ასახვას პოუვებდა ეს საკითხები არ არსებობს, თუმცა შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ამ პერიოდში აღიარებულ იქნებოდა ის საზღვრები, რომელშიც სომხეთი სცნობდა საქართველოს ტერიტორიას, საქართველოს სახელმწიფოს.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო-სომხეთის საზღვრის დელიმიტაცია სასაზღვროდ მოსაგვარებელი საკითხია, ორი ქვეყნის შესაბამისი სამთავრობო კომისიების ერთობლივი მუშაობა სომხეთის მხარის პასიურობის გამო გაუაპყველი ვადით ჰიანუარდება.

მეორე დოკუმენტი, რომელიც შეგვიძლია მივიჩნიოთ საქართველო-სომხეთის სასაზღვრო ურთიერთობების განმსაზღვრელ პრინციპად, გახლავთ "ხელშეკრულება საქართველოს რესპუბლიკისა და სომხეთის რესპუბლიკის მეგობრობის, თანამშრომლობისა და უსაფრთხოების შესახებ", რომელიც დადებულია ქ. ერევანში 1993 წლის 19 მაისს (რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ 1993 წლის 10 ივნისს).² ამ ხელშეკრულების პირველ მუხლში აღნიშნულია: "მაღალი ხელშეკრული მხარეები თავიანთ უსაფრთხოებას აგებენ, როგორც მეგობარი სახელმწიფოები. ისინი ვალდებულიან კისრულობენ თანამიმდევრულად იხელმძღვანელონ ერთმანეთის სახელმწიფო სუვერენიტეტის, ურთიერთპატივისცემის, ტერიტორიული მთლიანობისა და არსებული საზღვრების ურღვევობის (...) პრინციპებით, აგრეთვე საერთაშორისო სამართლის სხვა საფუძვლად აღიარებული ნორმებით". ვფიქრობთ ყურადღება უნდა შევაჩეროთ ხელშეკრულებაში აღნიშნულ ტერმინზე: "არსებული საზღვრების". როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დღესდღეობით არ მოიპოვება დოკუმენტი, რომელშიც დაფიქსირებული იქნებოდა საქართველოსა და სომხეთის, როგორც საერთაშორისო სამართლის დამოუკიდებელი სუბიექტების სახელმწიფო საზღვრები, ამდენად ტერმინში "არსებული საზღვრების" — უნდა მოვიზიროთ საქართველოსა და სომხეთის ტერიტორიის ფარგლები 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით და შესაბამისად ვივარაუდოთ საქართველოს სსრ-სა და სომხეთის სსრ-ს ყოფილი ადმინისტრაციული საზღვრები.

საქართველო — აზერბაიჯანი

უპირველეს ყოვლისა, ყურადღება უნდა გავამახვილოთ, ერთ დოკუმენტზე, რომელიც შეეხება არამარტო საქართველო-აზერბაიჯანის სასაზღვრო ურთიერთობებს 1918-1921 წლებში, არამედ იძლევა დასკვნის გაკეთების საშუალებას, რომ ამ პერიოდში ამიერკავკასიის სახელმწიფოებს არ ჰქონდათ გამოყენებული სახელმწიფო საზღვრები. ეს დოკუმენტი გახლავთ 1919 წლის 16 ივნისის "შეთანხმება საქართველოს და აზერბაიჯანის რესპუბლიკათა შორის" (რატიფიცირებულია 1919 წლის 22 ივნისს).³ შეთანხმების პირველი მუხლის შენიშვნაში აღნიშნულია: "პარავრაფი ესე არა ვრცელდება კონფლიქტებზე, რომელიც შესაძლოა ასტყდეს საზღვრების გამო ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკათა ტერიტორიის ჯერ კიდევ დაუმთავრებელი გამიჯვნის ნიადაგზე". შეგ-

1 იხ. "საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული". თბილისი. 1990 წ. გვ. 312.

2 იხ. გაზეთი "საქართველოს რესპუბლიკა" №125 (676) 1993 წლის 15 ივნისი. გვ. მე-2.

3 იხ. "საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული". თბილისი. 1990 წელი. გვ. 275-277.

ვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ამ პერიოდისათვის გარკვეული მუშაობა უკვე მიმდინარეობდა ამიერკავკასიის სახელმწიფოთა სახელმწიფო საზღვრების დადგენის მიზნით, თუმცა როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რაიმე სამართლებრივი დოკუმენტის შექმნა ვერ მოესწრო ცნობილი მიზეზების გამო.

საქართველო-აზერბაიჯანის სახელმწიფო საზღვრის დადგენისას მხარეთა მიერ მიღწეულია შეთანხმება, რომ საზღვარი განისაზღვროს 1938 წლის შეთანხმების შესაბამისად დადგენილი მდგომარეობით.

შეთანხმებით აზერბაიჯანისა და საქართველოს მხარეები ვალდებულიყვნენ კისრულობდნენ ყოველი უთანხმოება, წარმოშობილი მათ შორის საზღვრების გამო გადაწყვეტიდათ შეთანხმებით ან არბიტრაჟის საშუალებით.

რაც შეეხება საქართველო-აზერბაიჯანის სახელმწიფო საზღვრის იურიდიული გაფორმების დღევანდელ მდგომარეობას 1994 წლის 31 დეკემბერს შეიქმნა საქართველოს და აზერბაიჯანის რესპუბლიკებს შორის სახელმწიფო საზღვრის დელიმიტაციისა და დემარკაციის სამთავრობო კომისია. სომხეთთან შექმნილი მდგომარეობისაგან განსხვავებით საქართველოსა და აზერბაიჯანის კომისიებმა საკმაოდ შრომატევადი სამუშაო გასწიეს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქართველოს ტერიტორია განსაზღვრულ იქნა 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით. შესაბამისად საქართველოსა და აზერბაიჯანის სახელმწიფო საზღვრის განსაზღვრას საფუძვლად უნდა დაედოს საქართველოს სსრ-ს და აზერბაიჯანის სსრ-ს ადმინისტრაციული საზღვრები ყოფილი სსრკ-ს ფარგლებში. უკანასკნელი შეთანხმება საზღვრების თაობაზე საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის მოხდა 1938 წელს, ამ რესპუბლიკათა ცაკ-ების პრეზიდენტების შესაბამისი გადაწყვეტილებებით. შემდგომში, 1945 წელს ჩატარდა თათბირი ამიერკავკასიის რესპუბლიკებში სსრკ-ს გეოდეზიისა და კარტოგრაფიის მთავარი სამმართველოს რწმუნებულთა მონაწილეობით, რომელზეც საქართველოს საზიანოდ (დაახლოებით 5000 კმ-ს განსხვავებით), შეტანილ იქნა ცვლილებები 1938 წლის შეთანხმებით განსაზღვრულ საზღვარში. აღნიშნული ცვლილებები უნდა დაემტკიცებინათ საქართველოს და აზერბაიჯანის სსრ-ების უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმებს. 1963 წელს საქართველოს სსრ უმაღლესმა პრეზიდიუმმა, რამოდენიმე მონაკვეთის გამოკლებით, დაამტკიცა 1945 წლის ცვლილებები, ხოლო აზერბაიჯანის სსრ-ს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმს ეს არ გაუკეთებია. ამდენად ძალაში დარჩა 1938 წელს განსაზღვრული საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვარი. მიუხედავად ამისა, სსრკ-ს "შემკვიდრებად" გვევლინება ფაქტი, რომ 50-იანი წლების ბოლოდან სსრკ-ს გეოდეზიისა და კარტოგრაფიის მთავარი სამმართველო არღვევდა რა სსრკ-ს, მოკავშირე რესპუბლიკების კონსტიტუციებსა და 1938

წლის შეთანხმებას, სხვადასხვა მასშტაბის რუკებზე ბეჭდავდა 1945 წელს შემუშავებული დოკუმენტაციით განსაზღვრულ აზერბაიჯან-საქართველოს საზღვრის ხაზს (რომელიც როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, არ იყო ძალაში). სამწუხაროდ, სწორედ ამიტომ, ყველა თანამედროვე რუკაზე დატანილია ეს საზღვარი და არა 1938 წლის შეთანხმებით განსაზღვრული საზღვრის ხაზი.

საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრის დელიმიტაციისას საკმაოდ რჩება საში მონაკვეთი, რომელთა პრობლემატურობა განპირობებულია სსრკ-ს გეოდეზიის და კარტოგრაფიის მთავარი სამმართველოს მიერ გამოცემულ რუკაზე საზღვრების არასწორად, კანონის დარღვევით დატანით.

დღესდღეობით პრობლემატურია საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვრის სამი მონაკვეთი; ესენია: "ნიტელი ხიდი" და მიმდებარე ტერიტორიის (ხრამის მარცხენა ნაპირზე) მონაკვეთი; მდინარე მანისის — ხევის ხიდის მიმდებარე ტერიტორია (ლაგოდეხის რაიონი) და სოფელ ერისიმედის მიმდებარე ტერიტორია.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ აზერბაიჯანთან ე.წ. "ჩარჩო" ხელშეკრულების გარდა 1997 წლის 18 თებერვალს დადებულია შეთანხმება "საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის სასაზღვრო საკითხებში თანამშრომლობის შესახებ" (რეტიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ 1997 წლის 11 ნოემბერს), რაც რაღა თქმა უნდა საქართველო-აზერბაიჯანის სასაზღვრო ურთიერთობებში კიდევ ერთი წინგადადგმული ნაბიჯია.

საქართველო — თურქეთი

დღეისათვის საერთაშორისო ნორმების შესაბამისად დელიმიტირებული საზღვარი საქართველოს მხოლოდ თურქეთთან გააჩნია. როგორც აღვნიშნეთ, საქართველოს პარლამენტის მიერ 1997 წლის 11 დეკემბერს რეტიფიცირებულია 1997 წლის 14 ივლისს თბილისში ხელმოწერილი "სასაზღვრო ხელშეკრულება საქართველოსა და თურქეთის რესპუბლიკას შორის" და "ოქმი საქართველოს მთავრობასა და თურქეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის შავ ზღვაზე საზღვაო საზღვრის დადასტურების შესახებ". სასაზღვრო ხელშეკრულებით მხარეები იღებენ ვალდებულებას: "არსებული საზღვარი მიიჩნიონ ურთიერთობის მშვიდობიანი და სტაბილური განვითარებისა და თანამშრომლობის ბაზად". ამდენად ხელშეკრულებით საქართველო-თურქეთის საზღვარი დაფიქსირებულია დღევანდელ მიჯნაზე.

დღეისათვის საერთაშორისო ნორმების შესაბამისად დელიმიტირებული საზღვარი საქართველოს გააჩნია მხოლოდ თურქეთთან.

რამდენადაც საქართველო-თურქეთის სახელმწიფო საზღვრის განსაზღვრელი სამართლებრივი ბაზა უკვე არსებობს, ორიოდ სიტყვით გვინდა შევჩერდეთ საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის ამ მონაკვეთის დაცვის საკითხზე. უპირველეს ყოვლისა, საქართველო-თურქეთის სასაზღვრო ხელშეკრულებით განისაზღვრა, რომ საქართველოს მხრიდან საქართველოს სასაზღვრო წარმომადგენლებად დანიშნული პირები იქნებიან საქართველოს მოქალაქეები. აქამდე ამ ფუნქციას ასრულებდნენ რუსი მესაზღვრეები.

1994 წელს დადებულ იქნა "შეთანხმება რუსეთის ფედერაციასა და საქართველოს რესპუბლიკას შორის საქართველოში მყოფი რუსეთის ფედერაციის სასაზღვრო ჯარების სტატუსის შესახებ" (ეს შეთანხმება არ არის რატიფიცირებული საქართველოს პარლამენტის მიერ — ლ.ა.), რომლის მეორე მუხლითაც, საქართველო-თურქეთის საზღვრის მონაკვეთის დაცვისათვის გამოიყენებს რუსეთის ფედერაციის სასაზღვრო ჯარებს.

საქართველო-თურქეთის სასაზღვრო ხელშეკრულების თანახმად საქართველოს მხრიდან სასაზღვრო წარმომადგენლებად დანიშნული პირები უნდა იყვნენ მხოლოდ საქართველოს მოქალაქეები.

უდაოა, რომ სუვერენულმა სახელმწიფომ მისი სახელმწიფო საზღვარი თვითონ, დამოუკიდებლად უნდა გააკონტროლოს. ამ თვალსაზრისით, მიგვაჩნია, რომ საქართველო-რუსეთის ზემოაღნიშნული შეთანხმება გადახედვას საჭიროებს, მით უმეტეს, რომ საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დაცვა საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით მხოლოდ საქართველოს უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოთა განსაკუთრებულ გამგებლობას განეკუთვნება.

და ბოლოს, იმედია საქართველო-თურქეთის ზემოაღნიშნული სასაზღვრო ხელშეკრულება მხოლოდ პირველი სერიოზული ნაბიჯი იქნება საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის მთლიანად გაკონტროლების გზაზე.

საქართველო — რუსეთი

დღესდღეობით სწორედ საქართველო-რუსეთის სახელმწიფო საზღვრის დელიმიტაციის საკითხი გახლავთ ყველაზე მნიშვნელოვანი. ისევე როგორც სომხეთთან და აზერბაიჯანთან, რუსეთის ფედერაციასთანაც არ არის საბოლოოდ განსაზღვრული სახელმწიფო საზღვარი, არ არის შექმნილი შესაბამისი სამართლებრივი ბაზა. თუმცა სომხეთისა და აზერბაიჯანისაგან განსხვავებით, საქართველო-რუსეთის სასაზღვრო ურთიერთობები საკმაოდ დაძაბულია. იგულისხმება ბოლო დროს მომხდარი ე.წ. "ლარსის ინციდენტი", საზღვრის დაცვა და სხვა.

საქართველოსათვის საზღვრების დელიმიტაციის საკითხი ყველაზე მწვავედ დღეს რუსეთთან მიმართებაში დგას.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რუსეთის ფედერაცი-

ასთან საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დადგენას საფუძვლად უნდა დაედოს ყოფილი საბჭოთა კავშირის ფარგლებში საქართველოს სსრ-ს და რსფსრ-ს ადმინისტრაციული საზღვარი (1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით — ლ.ა.). სსრკ-ს არსებობის პერიოდში მოკავშირე რესპუბლიკებს შორის ადმინისტრაციული საზღვრების დადგენა და შეცვლა წარმოადგენდა ამ რესპუბლიკების ხელისუფლების ორგანოთა პრეროგატივას, ხოლო საზღვრის ცვლილებას ამტკიცებდა ყოფილი სსრკ-ს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი. სწორედ კომპეტენციის გამოჯენის ამ პრინციპის დარღვევით მიღებული გადაწყვეტილებების შედეგად საქართველო-რუსეთის საზღვრის დიდი ნაწილის დელიმიტაციის პროცესში წარმოშობილი პრობლემები (ჩრდილოეთ ოსეთის მონაკვეთი — დარიალის ხეობა და დაღესტნის მონაკვეთი — "დივლოს მთა" — ლ.ა.).

საქართველო-რუსეთის საზღვრის დელიმიტაციის პროცესში წამოჭრილი პრობლემები უმეტესწილად გამოწვეულია ყოფილი სსრკ-ს კერიონში ჩასაშლელიკავს შორის ადმინისტრაციული საზღვრების სფეროში კომპეტენციითა გამოიჯენის პრინციპის უხეში დარღვევით.

რუსეთის მხარე იშველიებს 1957 წლის მდგომარეობას, თუმცა საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი არ დაეთანხმა მას, შესაბამისად რუსეთის ფედერაციის წარმომადგენლების აზრით, საქართველო-რუსეთის ადმინისტრაციული საზღვარი უნდა განისაზღვროს 1944 წლამდე არსებული მდგომარეობით. უნდა აღვნიშნოთ, რომ სადავო ტერიტორიების ადმინისტრაციული თუ სამეურნეო გაცვლა სორციელდებოდა საქართველოს სსრ-ს ხელისუფლების ორგანოთა მიერ, ამასთან ამ ტერიტორიაზე არსებული ყველა ობიექტი საქართველოს სახელმწიფო საკუთრებაა (იმყოფება საქართველოს ხელისუფლების სხვადასხვა უწყების ბალანსზე — ლ.ა.).

საქართველოს კონსტიტუციის მოთხოვნათა შესაბამისად მხოლოდ საქართველოს უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოთა განსაკუთრებულ გამგებლობას განეკუთვნება სახელმწიფო საზღვრის დაცვა, შესაბამისად საქართველო-რუსეთის 1994 წლის სასაზღვრო შეთანხმება სერიოზულ გადახედვას საჭიროებს.

ჩვენს მიზანს, როგორც აღვნიშნეთ არ წარმოადგენს სადავო ტერიტორიების კუთვნილების შესახებ ღრმა მეცნიერული ანალიზი (აღნიშნული პრობლემების კვლევით დაკავებული არიან საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის და გეოგრაფიის ინსტიტუტები, არქეოლოგიური კვლევის ცენტრი, ძველთა დაცვის მთავარი სამმართველო და ამ დარგის წამყვანი მეცნიერები — ლ.ა.). მხოლოდ განსჯისათვის მოვიყვანოთ ციტატები პავლე ინგოროვას

და ივ.ჯავახიშვილის ნაშრომებიდან, რომლებიც სწორედ საქართველო-რუსეთის საზღვრის სადავო მონაკვეთს ე.წ. "ლარსის მონაკვეთს" შეეხება. პ.ინ-გოროყვა — "მთელი ეს ჩრდილოეთი საზღვარი საქართველოსი კავკასიონის ქედებზე, — მიჰყვება დღევანდელ ადმინისტრაციულ საზღვრებს შავი ზღვის სანაპირო გუბერნიისას, სოხუმის ოლქისას, ქუთაისის გუბერნიის, ტფილისის გუბერნიისას და ზაქათალის ოლქისას — შემდეგის მცირეოდენი ცვლილებებით ტფილისის გუბერნიის საზღვრებზე: საქართველოს საზღვრებში შემოდის სოფ. ლარსის რაიონი (მდ. ხერვის ხეობა — ვიდრე პუნქტამდე სოფ. ლარსიდან 2 კმ-ზე ჩრდილოეთით), რაც შეადგენს საქართველოს მხარის ნევის ნაწილს";¹ ეს ნაშრომი დაწერილია 1918 წელს. ივ.ჯავახიშვილი კი

1919 წელს შექმნილ ნაშრომში "საქართველოს საზღვრები ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული" — წერს: "ამის ჩრდილოეთით მირიან მეფის მიერ აგებული ყოფილი დარიალის კარი, რომელიც ოს-ხაზართათვის გზის შესაკრავად იყო განკუთვნილი. ეს ის ადგილი უნდა იყოს, სადაც ეხლა სად. ლარსია".²

ეს გახლდათ საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დადგენის მდგომარეობის მოკლე მიმოხილვა. ფაქტია, რომ საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დადგენას და შემდგომ მის დაცვას საქართველოსათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს, როგორც დამოუკიდებელი, დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობისა და ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის უპირველეს პირობას.

1 იხ. პავლე ინგოროყვა "საქართველოს ტერიტორიების საზღვრების შესახებ". თბილისი, რუსთაველის საზოგადოების გამომცემლობა "სარანგი". 1990 წ. გვ. 7.

2 ივ.ჯავახიშვილი, პ.სურგულაძე, პროფ. ლისტო. "ისტორიული პარტიტები". საქართველოს თეატრის მოღვაწეთა კავშირი. კოოპერატივი "ბბნ". თბილისი. 1989 წ. გვ. 13.